

ANTEEKSIANTAMINEN RAUHAN PRAKTISENA
SYLLOGISMINA DESMOND TUTUN
UBUNTUTEOLOGIASSA

Sasu Rauhala
Teologisen etiikan pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2017

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta	Laitos – Institution Systemaattinen teologia	
Tekijä – Författare Sasu Rauhala		
Työn nimi – Arbetets titel Anteeksiantaminen rauhan praktisena syllogismina Desmond Tutun ubuntuteologiassa		
Oppiaine – Läroämne Teologinen etiikka		
Työn laji – Arbetets art Pro gradu	Aika – Datum Maaliskuu 2017	Sivumäärä – Sidoantal 62
Tiivistelmä – Referat <p>Pro gradussani tutkin eteläafrikkalaisen anglikaanikirkon piispan ja Nobelin rauhanpalkinnolla palkitun, Desmond Mpilo Tutun ubuntuteologiaa. Tutkimukseni lähtökohtakäsité on anteeksiantaminen. Tutun teologiassa anteeksiantamista edeltävät sekä <i>ubuntuun</i> mahdollistavat sovinto ja totuus. Tarkastelen tutkimuksessani seuraavaa. Kuinka Tutu kontekstualisoi ja käyttää anteeksiantamisen arvopremissiä ubuntuteologiassaan sovinnon ja rauhan saavuttamisen tavoittelemiseen oman yhteiskuntansa todellisuudessa, sekä <i>universaalisteologisesti</i> näkyvässä ja näkymättömässä todellisuudessa? Tutkin Tutun ajattelun retorisia pelkistyksiä systemaattisella analyysillä - puheita, kirjoituksia, saarnoja ja keskusteluja, jotka sittemmin ovat tulleet tunnetuiksi kansainvälisesti.</p> <p>Tutun kotimaassa oli useamman vuosikymmenen ajan rotujen erotteluun pyrkivä rotusortopolitiikka eli apartheid, joka lopetettiin 1990-luvulla radikaalin muutoksen myötä. 1990-luvulla Etelä-Afrikan uudistuessa juuri Tutulla oli ratkaiseva tehtävä ja merkitys totuus- ja sovintokomission (TRC) puheenjohtajana. Hän oli sopiva toteuttamaan kotimaansa eheytymistä pitkään maata piinanneen <i>apartheid</i> sortojärjestelmän jälkeen. Tutu liittää teologiansa piiriin huomattavissa määrin <i>ubuntuun</i>, traditionaalisen elämänfilosofian joka on ominaista afrikkalaiselle elämäntavalle ja etiikalle. Arvopremissi kiteytyy ubuntussa olemassaolon argumenttiin, joka ilmenee ihmisen riippuvuussuhteessa toisiin ja toisenlaisiin ihmisiin. Ubuntu merkitsee yhteisöllisyyttä, yhteisvastuuta, myötäelämistä ja huolenpitoa toisista. Sinällään tässä näkemyksessä ei ole länsimaiselle teologialle mitään vierasta, koska myös klassinen ja katolinen teologia ymmärtää käsityksen luodusta ihmisestä Jumalan kuvana (<i>imago Dei</i>) vastaavalla tavalla. Apartheid kuitenkin mitätöi suurelta ryhmältä Etelä-Afrikan kansalaisia heidän oikeutensa näkyä <i>Jumalan kuvina</i>. Heidän ihmisarvoansa mitätöitiin ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen evättiin ihonvärin vuoksi. Apartheidin vielä ollessa virallinen yhteiskunnallinen ideologia Etelä-Afrikassa, sen musta väestö oli muistuttanut, etteivät valkoiset olisi vapaita ennen kuin mustat olisivat vapaita. Kun maa oli jakautunut rotuerottua harjoittaneen hallinnon aikana, se ei automaattisesti muutu yhtenäiseksi, vaikka tällainen hallinto lakkaa. Apartheidin uhrit tarvitsivat motiivin anteeksiantamiselle. Anteeksiantamisen oleellisena premissinä toimi tuolloin ubuntuun sisällytetty totuuteen pyrkivä sovinto. Ubuntu ideassa tasapaino oikeudenmukaisuuden, vastuullisuuden, vakauden, rauhan ja sovinnon välillä oli löydettävissä ja tähän ideaan Tutun johtama totuuskomissiokin luotti kuullessaan uhreja ja rikollisia.</p> <p>Jotta totuuden olisi ollut mahdollista tulla julki eteläafrikkalaisessa kontekstissa, oli komission jaettava oikeutta toisin kuin oikeudenkäynnin traditiossa oli totuttu. Korjaavan oikeuden prosessiin tarvittiin Desmond Tutun kehittämää ubuntuteologiaa, josta voisi kehittyä eheyttävä <i>ekumeeninen teesi</i> koko kristilliselle kirkkokunnalle sekä universaali käsité eri uskontojen välisessä <i>uskontodialogissa</i>.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Desmond Tutu, anteeksiantaminen, ubuntuteologia		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, E-thesis, Keskustakampanuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

Sisällys

1. Johdanto	2
1.1 Tutkimuksen taustoista.....	2
1.2 Tutkimustehtävä ja -metodi.....	5
1.3 Desmond Tutun lyhyt biografia	6
1.4 Lähteet – ja kirjallisuus	9
1.5 Tutkimuksen kulku.....	10
2. Anteeksiantaminen Tutun teologisessa ajattelussa.....	12
2.1 Tutun uskontodialogi -myötätuntoa ja ubuntuteologiaa?.....	12
2.2 Korjaava oikeus sovinto- ja totuuskomission metodina	17
2.3 Sovinnon saavuttaminen anteeksiantamisen premissillä	21
2.4 Rauha ja tulevaisuuden rakentaminen	25
2.5 Pluralistinen ja anteeksiantava Jumala ihmiskunnan toivona	30
3. Ubuntu ja kristillinen etiikka	34
3.1 Tutun afrikkalaisen etiikka.....	34
3.2 Narratiivinen teologia –Tutun saarnojen ja puheiden vertauskuvista ja kertomuksista	37
3.3 Mustan ja valkoisen Afrikan katarttinen synergia.....	39
4. Anteeksiantamisella kohti sovintoa ja totuutta	42
4.1 Totuutta, sovintoa ja vapautta sorretuille sekä sortajille	42
4.2 Käsitteellisyydestä toimintakokemusmenetelmiin.....	45
4.3 Totuuden oikeudellisuus – Sateenkaarikansa pääsee osallisiksi sovinnosta ja toivosta.....	47
4.4 Tutun teologian moraalinen universumi	49
5. Johtopäätökset.....	51
Lähde- ja kirjallisuusluettelo.....	56
Lähteet.....	56
Kirjallisuus.....	56

1. Johdanto

1.1 Tutkimuksen taustoista

”Ihmisen taistelu väärää valtaa vastaan on samalla taistelua muistin puolesta unohdusta vastaan.” Milan Kundera¹

Vuodesta 1948 lähtien eteläafrikkalainen rotusortopolitiikka, *apartheid*, oli järjestelmällisesti pyrkinyt hävittämään maan mustan alkuperäisväestön omaleimaisen kulttuurin ja historiallisen muistin. Kansan toisen osan *psykologiaa* oli valheellisesti muovattu sortajien eduksi.² Esimerkiksi mustan enemmistön lapset ja nuoret olivat sijoitettuina heille eksklusiivisesti suunnattuihin kouluihin (*Bantu Education*), jotka vastasivat apartheidin mukaisesti mustaihoisille alkeellisistä palvelutehtävistä suoriutumista heille sovelletussa kouluopetuksessa. Systemaattisen sarron motiivi oli osoittaa mustille paikka apartheidin vallitsemassa yhteiskunnassa, etteivät *he*, nuo toisenlaiset, uhkasi valkoisten valloittajien sivistysmonopolia.

1980 - 1990 -lukujen taitteessa maailma eli aikakautensa muutostilassa. Kylmän sodan päättyminen ja demografiset muutujat olivat osaltaan syrjäyttämässä eteläafrikkalaista apartheid hallintoa. Hirmuhallinnon ylläpitäminen kävi nyt mahdottomaksi vetoamalla enää kommunismin vastaiseen taisteluun. Reaalisosialismi

¹ Milan Kundera (1929-) on tšekkiläissyntyinen ranskalaiskirjailija.

² Juha Siltala kirjoittaa verkkoartikkelissa *psykologian metodologisia kysymyksiä*: ”Psykologia tekee tarinaa mutta niin tehdessään se samalla tukee tai heikentää soveltamiensa käyttäytymistieteellisten mallien uskottavuutta. Näiden mallien testaaminen on myös tutkimuksen keskeinen tulos toisin kuin idiosynkraattisessa historiantutkimuksessa, joka tavoittelee täydellistä kuvaa ainutkertaisesta prosessista. Psykologiaa harjoitetaan vähintään yhtä paljon nykyisen ihmis- ja yhteiskuntakuvan rakentamiseksi kuin myyttien purkamiseksi.” Juha Siltala (1957-) on Helsingin yliopiston Suomen historian professori.

kukistui ja maan valkoihoisten kansalaisten osuus pieneni. Apartheid hallitus ei olisi voinut enää yksinään jatkaa Etelä-Afrikan rotuja erottelevassa autonomiassaan. Valkoisten kansallisen puolueen lausunnoista tuli julkisuuteen näkyville huoli valkoisen väestön tulevaisuudesta, mikäli demokratiaa lähdetäisiin ajamaan eteenpäin pigmentogratian tilalle. Maassa, jossa oman vapaussotansa eli buurisotansa käyneiden *afrikaanereiden*³ jälkeläisten, olisi jaettava valta rodullisesti tasa-arvoisemmassa yhteiskunnassa säilyttääkseen Etelä-Afrikan kansalaisuutensa tulevaisuudessakin.

Vanha valta kumottiin Etelä-Afrikassa vuosina 1990 - 1994 monien väkivallattomien ja rauhallisten tekijöiden ja tapahtumien ansiosta. Matkalla sortovallan modernista apartheidista takaisin kohti traditionaalista afrikkalaista ubuntu, avainhenkilöinä eteläafrikkalaisessa todellisuudessa olivat Nelson Mandela ja Desmond Tutu.⁴ Mandela ja Tutu olivat osoittamassa omalla solidaarisella johtamisellaan tarvittavaa poliittista ja moraalista kypsyyttä. Maltillinen realismi kompensoitui väkivaltaisenakin esiintyneeseen vastarintaan ja uudelleen rakentamisen tahtotila oli valtava. Monin tavoin pirstoutuneelle *sateenkaarikansakunnalle* oli nyt mahdollista rakentaa parempi infrastruktuuri tulevaisuuteen.⁵ Rakentaminen ei ollut ehdotonta, vaan sen yhtenä ratkaisevana ehdollistajana toimi menneisyyden traumojen avoin käsittely.

Hengellinen johtaja, vapaustaistelija ja Nobelin rauhanpalkinnolla palkittu arkkipiispa Desmond Tutu oli Etelä-Afrikan sisällissodattoman vallanvaihdon ja sitä seuranneen, kansallis-kollektiivisen itsetutkiskelun avainhahmo. Totuus- ja sovintokomission työ ja toiminta olisi ilman Tutua epäonnistunut, tai sen saavuttamat tulokset eivät olisi olleet yhtä hedelmälliset kyseisenä aikana. Vastaavan kaltaisista totuuskomissioista oli maailmalla kokemusta esimerkiksi latinalaisessa Amerikassa, mutta nyt edessä oleva missio oli aiempia kunnianhimoisempi ja jokseenkin mahdottomaksi määritelty. Kuten niin usein uutta rakentaessa, myös totuus- ja sovintokomissiossa (Truth and Reconciliation Commission) jouduttiin sietämään kritiikkiä ja arvostelua. Tästä innostuneena Tutu pystyi lakonisesti toteamaan komission onnistuneen, sillä juuri kärjistetty arvostelu oli yksi todiste työn tuloksista. Desmond Tutun persoonassa yhdistyvät paradoksaalisesti lempeydessään häikäilemätön Jumalan

³ Afrikaaneriksi kutsutaan valkoihoista flaaminsukuista Etelä-Afrikan kansalaista.

⁴ *Nelson Mandela oli Etelä-Afrikan ensimmäinen musta presidentti vuosina 1994 -1999. Mandela on 1900-luvun tunnetuimpia poliittisia vankeja ja merkittävimpiä Afrikan poliittisia johtajia.*

⁵ Desmond Tutu käyttää termiä *sateenkaarikansakunta* puhuessaan apartheidin jälkeisestä Etelä-Afrikasta. Valtiosta, jossa mustilla ja valkoisilla kansalaisilla on identtiset kansalaisoikeudet. Termi *sateenkaarikansa* on tunnettu myös 2000-luvulla seksuaalivähemmistöjen oikeuksia ajavien tahojen lanseeraamana.

mies, *a Man of God*, sekä taitava poliitikko ja karismaattinen oppositiojohtaja. Tutu piti spirituaalin ja kristillisen identiteettinsä avoimesti esillä totuus- ja sovintokomissiossa ja halusi korostaa asemaansa enempi hengellisenä ja henkisenä, kuin poliittisena johtajana. Tutu oli ensi töikseen vaatinut kaikille komission jäsenille oikeuden päivittäiseen tilaisuuteen hiljentyä, levätä ja mietiskellä, mahdollistaen siihen tarvittavat puitteet. Presidentti Nelson Mandela oli sanonut komissiota nimittäessään: ”Muistakaa, ettei kukaan – en minä itsekään – ole tämän tutkinnan yläpuolella.”⁶

Vuonna 1994 alkanut etelä-afrikkalaisten solidaarisuuden ja tasa-arvon tavoittelu pitkään kahtiajakautuneessa yhteiskunnassa oli jopa globaalisti erityinen suuntanäyttävä esimerkki rakentaa rauhanomaisesti yhtenäistä maata. Etelä-Afrikan tapa käsitellä yhteiskuntansa eheytymistä uuden ajanjaksonsa koitteessa oli jokseenkin uutta koko maailmalle. Etelä-Afrikassa vallitsi enemmistön piirissä vahva tahtotila päästä pois vanhasta sortovallasta. Anteeksiantaminen rauhan praktisena syllogismina Desmond Tutun johtamassa totuus- ja sovintokomissiossa toi käytäntöön sen tosiasian, että aseille ja väkivallalle oli olemassa rauhanomainen ja uskottava vaihtoehto. Etelä-Afrikan tuolloin vastavalittu presidentti Nelson Mandela toimi kansanjohtajana pragmaattisesti tasa-arvon ja rauhan kollektiivisessa tavoittelussa kotimaansa eduksi. Hän itse kykeni olemaan inhimillinen ja elävä esimerkki anteeksiantavasta individualistista, joka murtautui pois yksilökeskeisyydestään jakamalla samaistumis pintaa valko- ja mustaihoisille kanssakansalaisilleen. Tämä osoitti historiallista roolia valtionpäämieheltä ihmiskunnan historiassa. Kristologisesta näkökulmasta Mandelan persoonaa johtajana rohkenisi verrata Jeesuksen marttyyriuteen perustuvaan johtajuuteen, nöyrään vaan ei nöyristelevään, terävästi ja totuudellisesti toimivaan hahmoon, jossa kulminoituu anteeksiantamisen vaikea taito sortajiaan kohtaan.

Desmond Tutu on tällä vuosituhanella lakonisesti tokaissut, että me opimme historiasta ainoastaan sen seikan, ettemme ota opiksemme historiasta. Tutun oma tahtotila anteeksiantamisen pragmaattisen syllogismin sanansaattajana toi valtavasti kauan kaivattua toivoa, ei ainostaan hänen omaan teologiseensa ajatteluunsa kehittämässään *ubuntu-teologiassa*, vaan kollektiivisesti, sekä spiritualiteettisesti, että pragmaattisen relativisesti koko hänen edustamalleen kansakunnalle. Tämä metodi voisi olla lääke, jolla koko ihmiskunta voisi omalta osaltaan olla johtajiensa myötävaikutuksella toteuttamassa kollektiivista rauhaa. Miksi näin ei tapahdu meitä ympäröivässä maailman

⁶ Tutu, siteraattu teoksessa Wuori 2001, 13.

todellisuudessa? Miksi aseet ratkaisevat kiistoja tappaen sivullisia? Onko maapalloa johtavalla otteella hallitsevalla ihmiskunnalla planeettamme näkökulmasta paradoksaalinen tapa likvidoida omiaan, jotta elämisen resurssit riittävät selviytyneille? Teologinen kysymys tässä jopa ontologisessa teodikeassa voisi olla seuraavanlainen. Onko maapallo vain heijaste jostakin transsendenttisestä todellisuudesta jonne kaikki näkyväksi luotu kerran temmataa taustoistansa huolimatta?

Tutun ubuntuteologiassa teodikea on jotakin, joka kumoaa itse itseään sillä hyvyys pitää lopulta pahuuden otteessaan, kaikesta huolimatta ja tällöin pahuudella ei tule Tutun ajattelun mukaan koskaan olemaan voittoa hyvyydestä.⁷

1.2 Tutkimustehtävä ja -metodi

Tutkimukseni lähtökohtakäsite on anteeksiantaminen. Desmond Tutun teologiassa anteeksiantamista edeltävät, sekä *ubuntuun* mahdollistavat, sovinto ja totuus. Olen asettanut tutkimustehtäväkseni tarkastella, kuinka Tutu kontekstualisoi ja käyttää anteeksiantamisen arvopremissää ubuntuteologiassaan sovinnon ja rauhan saavuttamisen tavoittelemiseen oman (1) yhteiskuntansa todellisuudessa, sekä (2) universaalisteologisesti näkyvässä ja näkymättömässä todellisuudessa.⁸ Tutkimukseni metodi on käsiteanalyysi. Käsiteanalyttisen tutkimusotteen tarkoituksena on käsitejärjestelmien konstruointi. Käsiteanalyysi voi toimia pohjana empiriselle tutkimukselle tai sitä voidaan käyttää itsenäisenä tutkimusotteena. Käsiteanalyysin avulla jäsennetään tutkimuksen kohteena olevaa käsitettä, pyritään ymmärtämään siihen liitettyjä merkityksiä ja selkeytetään sen suhdetta lähikäsitteisiin. Menetelmän avulla kyetään tunnistamaan käsitteen kriittiset ominaispiirteet. Käsiteanalyysin yhtenä tavoitteena on (usein abstraktin) käsitteen yhdenmukaisen määrittelyn tai ymmärryksen löytäminen, jonka seurauksena eri tutkijat kykenevät kommunikoimaan ilmiöstä täsmällisesti, fenomenologisesti ja yhteneväisesti. Samalla kun tiedon vastaanottaja tulkitsee, ymmärtää, automaattisesti dekodaa, prosessoi, antaa merkityksen, avaa sanoman tai luo käsityksen, hän samalla myös väistämättä oppii jotain. Syntyy tiedostettu tai tiedostamaton henkinen vaste kuten tietoisuus, muistijälki tai asenne, jolla voi olla

⁷ Tutu 2011, 141-147, 149-164.

⁸ Tutkimuskysymys

käyttäytymisvaikutus.⁹

Tutun teologisena arvopremissinä on kaikkien ihmisten, toisin sanoen *Jumalan lasten* yhdistäminen siten, että ihminen saisi kokea kuuluvansa yhteen maailmanlaajuiseen ja universaaliin perheeseen yhdessä muiden ihmisten ja Jumalansa kanssa. Tässä ideaalimallissa universaalia perhettä ohjaavat jakaminen, antaminen, arvostaminen ja kiittäminen, ihonväristä tai muista biologisista ja synnynnäisistä seikoista riippumatta. Kaikilla ihmisillä tulisi olla synnynnäinen mahdollisuus eettisiin valintoihin toimia oikein. *Ubuntuteologiassa* kiusaukseen hairahtuminen on osana inhimillistä teodikeaa ja vastaavasti kiusauksesta pyrkiminen kohti inhimillistä, yhteistä kaikille kuuluvaa korkeinta hyvää (*summum bonum*) on jokaisen etuoikeus ja velvollisuus. Desmond Tutun ubuntuteologiseen arvopremissiin sisältyy sietämisen kulttuuri ja toisen ihmisen elämän arvostaminen. Premissin ihanteena tulisi olla mahdollisuus saavuttaa sekä yksilöllinen ja yhteisöllinen rauha mikäli se on, kuten Tutu ajattelee, Jumalan tahto ja tarkoitus.¹⁰ Jumala on Tutun teologian mukaan luonut moraalisen universumin, joka mahdollistaa arvopremissin toteutumisen silloin kun kaikki *Jumalan lapset*, toisin sanoen koko ihmiskunta kulkisi Luojaansa viitoittamalla tiellä.¹¹

1.3 Desmond Tutun lyhyt biografia

Koen tarpeelliseksi osaksi tätä tutkimusta, avata lyhyesti Desmond Tutun henkilöhistoriaa. Jotta ymmärtäisimme, miksi joku henkilö kehittyi ajattelussaan ja toiminnassaan siksi ihmiseksi, josta maailma hänet tuntee ja muistaa, on syytä tietää jotakin oleellisia vaiheita hänen biografiastaan.

Desmond Tutu syntyi 7. lokakuuta 1931 Klerksdorpissa, läntisessä Transvaalissa. Hänen isänsä työskenteli opettajana ja hänen äitinsä oli lähes kouluja käymättömänä kotiäiti. Tutu kävi Johannesburgin mustaihoisille tarkoitettun bantulukion vuosina 1945-1950 ja opettajan tutkintonsa hän suoritti Pretorian bantuolettajakorkeakoulussa 1951-1953. Vuonna 1954 Tutu suoritti filosofian kandidaatin tutkinnon Etelä-Afrikan

⁹ Puusa 2008, Premissi nro 4.

¹⁰ Tutu 2001, 98-99.

¹¹ Tutu 2011, 132- 133.

yliopistossa. Samaisessa yliopistossa hän pian sen jälkeen itsekin opetti. Tutu jatkoi opettajana Munsievilleen lukiossa Krugerdorpissa vuosina 1955- 1958, jonka jälkeen hän asettui jälleen itse opiskelijaksi, tällä erää pääaineenaan teologia. Akateemista teologiaa Tutu opiskeli vuosina 1958- 1960 Saint Peterin teologisessa korkeakoulussa, Johannesburgissa. Anglikaanikirkkonsa diakoniksi Tutu sai vihkimyksen joulukuussa 1960, jonka jälkeen hän astui palvelukseen Benonin seurakuntaan. Vuoden verran Benonissa palveltuaan Tutu muutti perheineen Lontooseen. Desmond oli avioitunut vaimonsa Leahin kanssa jo vuonna 1955 ja vaimoiaan Tutu on aina arvostanut ja pitänyt tärkeimpänä tukenaan työssään ja taisteluissaan. Heidän ensimmäinen lapsensa syntyi hieman ennen Lontooseen muuttoa, joulukuussa 1961. Lontoon Golden Greenissä vietettyinä vuosina 1962- 1966, isä Tutu työskenteli osa-aikaisena kirkkoherran apulaisena Saint Albanin seurakunnassa, suorittaen samalla Lontoon yliopistossa filosofian kandidaatin tutkinnon vuonna 1965, edeten sitten teologian maisteriksi vuonna 1966. Desmond asui Surrey'n Blechinglyssä ja työskenteli siellä Saint Maryn seurakunnan osa-aikaisena kirkkoherranapulaisena. Saman vuoden loppupuolella Tutut päättivät kuitenkin palata kotimaahansa Etelä-Afrikkaan. Matkalla kotiinsa Tutut pistäytyivät Israelissa, ja tuo vierailu *Pyhään maahan* vaikutti Tutun teologiseen ajatteluun myöhemminkin. Palattuaan kotiinsa Etelä-Afrikkaan, Tutu toimi opettajana liittovaltion teologisessa seminaarissa Kapmaan Alicessa, kunnes valtio otti tuon laitoksen haltuunsa ja määritteli opetuksen apartheidin näkökulmasta sopivammaksi. Alicen teologisen seminaarin muututtua, Tutu opetti teologiaa kahden vuoden ajan Botswanan, Lesothon ja Swasimaan yhteisessä yliopistossa Lesothossa.

Tutut kutsuttiin uudelleen Britanniaan, kun Desmond oli saanut työpaikan Kirkkojen maailmanneuvoston teologisen kasvatuksen rahaston apulaisjohtajana. Tässä virassaan hän pysyi vuodesta 1972 vuoteen 1975. Samaan aikaan Tutu työskenteli Saint Augustinen seurakunnan palkattomana kirkkoherranapulaisena Lontoon Grove Parkissa, jossa heidän perheensä asui tällä ajanjaksolla. Kunnes koitti aika, jolloin historian narraatiot alkoivat tehdä Tutua maailmankuuluksi papiksi seuraavien tapahtumasarjojen johdosta. Etelä-Afrikan mustat ja jotkin valkoisetkin olivat odottaneet milloin eteläafrikkalaisen anglikaanikirkon johonkin merkittävään virkaan valittaisiin vihdoon mustaihoinen pappi. Tutu nimitettiin anglikaanisen kirkon tuomiorovastiksi Etelä-Afrikkaan ja samoihin aikoihin vuonna 1978 hänet valittiin Lontoon King's Collegen jäseneksi. Saman vuoden toukokuussa amerikkalainen General Theological Seminary myönsi Tutulle kunniatohtorin arvon, jota seurasi toinenkin kunniatohtorin arvo, nyt

siviilioikeuden, englantilaisen Kentin yliopiston toimesta. Toisen siviilioikeuden kunniatohtorin arvon Tutu sai Harvardin yliopistosta Yhdysvalloista vuonna 1979. Kunniatohtorin arvoja oli vielä Tutulle tulossa. 1981 skotlantilainen Aberdeen yliopistosta myönsi Tutulle teologian kunniatohtorin arvon, 1981 Ruhrin yliopistosta Bochumista teologian myönnettiin hänelle kunniatohtorin arvo ja samana vuonna vielä yhdysvaltalaisen Columbian yliopiston teologian kunniatohtorin arvo tuli tuomiorovasti Tutun portfolioon. Tunnetuimman tunnustuksensa Tutulle myönnettiin vuonna 1984 hänen saadessaan Nobelin rauhanpalkinto.

Piispa Tutu – Baba, kuten eteläafrikkalainen kirkkojen neuvosto tavallisesti nimitti tätä neljän lapsensa isää jo 80-luvulla, on tullut maailmalle tunnetuksi näkyjen näkijänä ja mustaihoisena julkisuuden henkilönä, jonka retoriikka on suoraa ja usein hyvinkin selkeästi argumentoitua. Pelottomuudessaan Tutu oli sortajien piikkinä lihassa ja näiden ohella myös sorretut pelkäsivät häntä, sillä Tutu uskoo joidenkin kritisoijiansa mielestä jopa naivistisesti totuuteen. Totuuteen, joka on hänen mielestään oikeutettua sanoa ääneen henkilökohtaisen riskinkin uhalla menneen ajan rasistisessa apartheidiyhteiskunnassa, joka vuosikymmenestä toiseen piinasi hänen rakastamaansa kotimaataan, Etelä-Afrikkaa. Valkoiselle oligarkille Tutu murahteli tämän asettuessa yli-ihmisen asemaansa ja mustalle alistetulle kansalaiselle hän huusi, ettei tämä kuvittelisi itseänsä ali-ihmiseksi, keretteläisillä puheilla alistetuksi geneettisesti huonommaksi ihmiseksi. Tästä totuuden janostaan kumpuavasta rakkaudestaan, Tutu oli vihattu silloisen Etelä-Afrikan hallituksen ja valkoisen enemmistön kabineteissa. Toisaalta, myös sorretut mustat tunsivat katkeruutta Tutun voimasanoja kohtaan, sillä he olivat niin väkevästi kroonistuneet orjamentaliteettiinsa. Tutun argumentointi kärjistyi narraation, jossa mustat eteläafrikkalaiset eivät muka olisi välittäneet vapaudesta, joka heihin oli Jumalan armosta luotuna, mutta jonka itsekkäät ja ahneet ihmiset olivat heiltä riistäneet.

Ottaessaan vastaan Etelä-Afrikan anglikaanikirkon tuomiorovastin viran, Tutu toimi kuten nykyinen paavi, argentiinalainen jesuiitta Franciscus, kieltäytyen prameista viran suomista eduista, kuten perinteellisestä virka-asunnosta. Sen sijaan Tutu asettui perheineen Sowetoon osoittaakseen luonnettaan kansanmiehenä ja sorrettujen pappina. Tutun käytännöllisen teologian muovaama sosialismi tuli hyvinkin lähelle hänen mestarinsa Jeesuksen tapaa elää ja olla. Politisointiin Tutu ei kuitenkaan tahtonut sen enempää sotkeutua, koska hän koki olevansa aivan liian avoin, suorapuheinen ja

rehellinen siihen politiikan maailmaan, jota hän piti turmeltuneena. Poliitiikkaa hän piti pääsääntöisesti harhautuksen ja kieroilun ikeeseen sortuneena maallisen vallan harhana, joka erottaa ihmisen totuudesta matkalla kohti suurempaa soteriologista suunnitelmaa. Taivaskaipuunsa johdattamana Tutu on aina pysynyt kirkkoonsa sitoutuneena pappina, jonka ääntä halutaan kuulla, ei ainoastaan saarnoissa ja hartauspuheissa, vaan myös maallisissa ja uskontodialogisissa paneeleissa.¹²

1.4 Lähteet – ja kirjallisuus

Tutkimukseni alussa ensimmäinen lähde oli suomennettu painos Tutun 2000 kirjoittamasta *No Future Without Forgiveness* teoksesta. Tutu peilaa teoksessa itseään teologina ja piispana kotimaansa poliittiseen liikehdintään sovinto- ja totuuskomission puheenjohtajana. Hänen pitkään jatkunut aktivisminsa apartheidia vastaan, saavuttaa merkittävimmät käännekohdat juuri tämän teoksen tapahtumien kulun rinnalla. Vastaavan prioriteetin tutkielmani lähteiksi ovat muodostaneet Tutun 1983 kirjoittama *Hope and Suffering. Sermons and speeches*; sen Taisto Niemisen ja Anna-Maija Raittilan suomentama versio, sekä Tutun viimeisin 2011 kirjoittama *God is not a Christian: And Other Provocations*.

Tutu kirjoittaa analyyttisesti, mutta prosaistisesti – tuntien hyvin Raamatun narraatiot ja alttiin niitä esityksissään kontekstiin sijoittaen. Hänen omissa nimissään kirjoittamiinsa kirjoihin sisältyy niin saarnoja, puheita ja kirjeitä, kuin luentoja ja keskusteluja. Enimmäkseen näiden (”Tutu materiaalien”) sisältöjen analyysiin, ovat keskittyneet tutkimukseni kirjallisuutena käyttämäni eritoten seuraavat teokset. Michael Battlen vuonna 1997 julkaisema *Reconciliation. The Ubuntu Theology of Desmond Tutu*, sekä Hendrik J.C. Pietersen 2001 toimittama ja enimmäkseen artikkelit kirjoittama *Desmond Tutu’s Message – A Qualitative Analysis*.

Tutun ajattelun keskiössä kulkevat hänen oma elämänsä ja uskonsa. Hänen solidaarisuus-aktivisminsa peruspilareita ovat kristillinen etiikka ja afrikkalainen ubuntu. Puheissaan, saarnoissaan ja luennoillaan, Tutu toistaa suhteellisen useinkin itseään. Persoonana hän on saavuttanut julkisuudessa arvostetun puhujan aseman, jonka

¹² Tutu / Mutloatse 1985, 9-12.

retoriikkaan on helppo ihastua. Lähteitteni pohjalta metodina oleva käsiteanalyysi tarjoaa mielenkiintoisen väylän käsitellä *Tutu – eksegeesiä*, jota hän teologina, ajattelijana, puhujana ja globaaliksi muodostuneena vaikuttajana elää persoonassaan todeksi. Kristologisen aksiooman näkökulmasta käsin voisi väittää Tutun imitoivan myyttistä Kristusta, sen verran vilpittömiltä ja konstailemattomilta vaikuttavat hänen pyrkimyksensä. Inhimillisesti tämä aiheuttaa lukuisien Tutun, osaksi jopa perättömien, arvostelijoiden joukon, jotka olen tietoisesti rajannut tutkimukseni lähteitten ja kirjallisuuden ulkopuolelle. Toisaalta tarkoituksena on myös osoittaa kuinka Tutun argumentti kestää asiallisen kriittisen tarkistelun.

Pro gradussani käyttämieni lähteitten ja kirjallisuuden ensisijaisena tehtävänä ovat pyrkimys ymmärtämään, mitä Desmond Tutu on teologisena ajattelijana ja eettisenä toimijana ja mistä lähtökohdista käsin hänen puheensa ja kirjoituksensa kumpuavat – eikä niinkään kritisoimaan häntä ja hänen ajatuksiaan. Perusteltu argumentaatio kestää argumentin kontekstiin sisällytetyn kriittisen tarkastelun. Vaikka Tutu itsekin totesi, että sovinto- totuuskomission toiminta vaikutti utopialta, se kuitenkin toteutui ja oli omiaan muuttamaan maailmaa ja sen käsitystä oikeutetusta totuudellisuudesta.¹³

1.5 Tutkimuksen kulku

Tutun teologiassa anteeksiantaminen edellyttää ubuntua ja totuutta.¹⁴ Tutun ubuntuteologisena arvopremissinä on kaikkien elävän orgaanisen planeettamme *imago dei -asukkien*, toisin sanoen *Jumalan lasten* yhdistäminen siten, että ihminen saisi kokea kuuluvansa yhteen maailmanlaajuiseen ja universaaliin perheeseen yhdessä muiden ihmisten ja Jumalansa kanssa. Tutkimuskysymykseni viitoittamana kuljetan tässä pro gradussa Tutun teologisia ja eettisiä käsitteitä. Sellaisia ovat anteeksiantaminen, ubuntu, sovinto ja totuus. Tutu ei analysoi ajatteluaan niinkään systemaattisesti eikä aktiivisesti teologiaansa. Ennemmin hän on ajattelussaan meditatiivinen ja siitä kumpuavassa teologiassaan kontemplatiivinen. Kirjoittamanansa tuotannon ohella Tutu on tunnettu ja erinomainen puhuja. Hän on sekä karismaattinen ja kysytty esiintyjä ympäri maailmaa.

¹³ Tutu (2001) 2000, 275-303.

¹⁴ Tutkimuskysymys

Tutu lataa filosofiset käsitejärjestelmät pragmaattisesti ja kontekstuaalisesti, jokseenkin afrikkalaiselle ajattelulle ominaiseen tyyliin, pedagogisiksi narraatioiksi. Samasta metodista oli tunnettu Tutun suurin inspiroiija, Jeesus Nasaretilainen.¹⁵

Tähän tutkimukseen sisältyy Tutun kotimaan, Etelä-Afrikan, lähihistoriallisten tapahtumien tarkastelua. Eteläafrikkalainen rotusortojärjestelmä eli apartheid vaikutti maan tapaan elää ja kasvattaa lapsiaan. Tästä johtuen näen katsauksen apartheidiin ja pigmentokratiaan¹⁶ tarpeelliseksi, koska tämä eteläafrikkalaisten buurien rakentama rotusortosysteemi, ei voinut olla vaikuttamatta mustaihoisen papin, Desmond Tutun, elämään, persoonaan ja identifioitumiseen ubuntuteologiansa sanansaattajana. Huomioidessamme tuon rasistisen ja epäinhimillisyydelle rakennetun valtion, voimme tulla tietoisiksi Tutun määrittelemästä totuudesta, joka anteeksiantamisen avaimilla ja holkeilla on ollut avaamassa kosmisia ja kontekstuaalisia ovia ja ikkunoita kohti sovinnon ja rauhan rauhoittavaa ilmaa.

Desmond Tutu näkee kaikki ihmiset Jumalan kuvina (imago Dei), eikä halua tehdä länsimaiselle fundamentaaliteologialle ominaisempaa rajanvetoa antroposentrisen ja teosentrisen välille. Teologina Desmond Tutu on, ei ainoastaan anglikaani, vaan ensisijaisesti pluralistinen panenteisti. Tästä kertovat esimerkiksi hänen lukuisat luennot yhdessä ystävänsä, 14. dalai-laman eli Tenzin Gyatson kanssa sekä Tutun viimeisin, vuonna 2011 ilmestynyt kirja *God is not a Christian: And Other Provocations*. Pluralistinen panenteisti uskoo ja käyttäytyy kuin mystikko, eikä sinällään ole mikään uusi, liberaali ja radikaali yksilö kristittyinä. Kristinuskon historiaa tarkastellessa voidaan havaita, että tämän kaltainen spiritualiteetti oli ominaisempaa joillekin varhaisille kirkkoisille, kuten esimerkiksi Origineelle.¹⁷ Sulkeutuneempaa kahtiajaon näkemystä edustavat sitten reformaatiosta kummunnut pietismi sekä fundamentalistis-evankelikaaliset, niin sanotut ”vapaat” suunnat. Liekö sitten uskonnonevolutionaalinen tosiasia se, että aina jonkun uskonnollisen järjestelmän kasvaessa, sen tulkitsijat ja toteuttajat ovat valmiimpia pystyttämään ympärillensä muureja kuin istuttamaan toiseutta edustavien kanssa yhteisiä puutarhoja? Koska olen ehtinyt tätä pro gradua tekiessä perehtymään syväluotaavastikin jo Tutun ajatetteluun, koen myös omakohtaisen reflektointini ajoittain tarpeelliseksi oppimisen ja oivaltamisen kannalta osana tätä

¹⁵ Raamattu 1992, ”Jeesus esitti heille vertauksen...” Jeesuksen vertaukset Raamatun evankeliumeissa.

¹⁶ Eteläafrikkalainen yhteiskuntahierarkia kulki tuolloin omintakeisesta *pigmentokratiasta* kohti meritokratiaa.

¹⁷ Origenes (n. 185–254) oli kristitty teologi ja yksi merkittävimmistä varhaisen kristillisen kirkon kirkkoisista.

tutkimusta ja opinnäytetyötä.

2. Anteeksiantaminen Tutun teologisessa ajattelussa

”Niin kuin mekin annamme anteeksi...”

2.1 Tutun uskontodialogi -myötätuntoa ja ubuntuteologiaa?

Desmond Tutu oli 62-vuotias kotimaansa kansalainen kun hän sai ensimmäistä kertaa äänestää Etelä-Afrikassa. Tuossa äitiensä ja isiensä maassa, josta hänen juurensa ja dna olivat kulkeutuneet vuoteen 1994 läpi savisten savannien kerrosten. Vastaavasti maansa tuleva presidentti Nelson Mandela oli 76 vuoden ikäinen, vankilasta vapautunut, uuteen tehtävänsä valmistautuva radikaali kansalaisaktivisti.

Eteläisen Afrikan keväisenä huhtikuun 27. päivänä vuonna 1994, nämä kaksi maailmalla tunnettua johtohahmoa - poliitikko ja pappi, astelivat kotimaansa ensimmäisten demokraattisten vaalien urnille sydämet sykkien, täynnä toivoa ja myötätuntoa. Tutun kertomuksen mukaan tuona päivänä ilmapiiri oli latautunut jännityksestä, levottomuudesta ja jopa pelosta.¹⁸ Eteläafrikkalaisilla oli yhteinen *mustavalkoinen* epävarmuuden tunne sillä kukaan ei ollut varma, leimahtaisiko kaaoksen liekki jossakin päin maata. Maa oli Afrikan mantereeseen eteläkärjessä ja se vihdoinkin olisi menossa kohti oikeudenmukaisempaa ja demokraattisempaa todellisuutta äänestäjien jonottaessa vaaliurnille. Maa, joka vaati kansallista anteeksiantamista ja myötätuntoa uhreilta näiden sortajia kohtaan, jotta koston kipinä ei ottaisi tulta alleen ja syöksisi herkkää vaihetta hengittävää kansaansa veriseen ja sekasortoiseen sisällissotaan.

Kollektiivisen katkeruuden tilalle tarvittiin kollektiivista myötätuntoa. Vuosikymmeniä sorrettujen ahdistuksen ja angstin lääkkeeksi tarvittiin anteeksiantamista, joka totuudessaan eheyttäisi rikottua Etelä-Afrikkaa. Vain anteeksiantaminen yhdistäisi sen kansalaisia siten, että sorretut ja sortajat voisivat yhdessä jatkaa kohti huomista, ymmärtäen ja uskoen. Desmond Tutu oli apartheidin synkkinä aikoina usein julistanut,

¹⁸ Tutu 2000, 19.

että maailma on Jumalan, joka kaikkivaltiudessaan hallitsee luomaansa universumia. Silloin kun pahuus vallitsi synkän maan yllä, peittäen alleen viimeisenkin rippeen hyvyyden ihmeellisestä voimasta, Tutu todella piti kaikin psykofyysisin voimin kiinni uskontunnustuksestaan. Tutu kuvaa tätä prosessia *teologisena vihellyksenä pimeään*.¹⁹ Tutun tapa uskoa olevaisiin, on käytännöllisen afrikkalainen tapa uskoa todellisiin asioihin, joita ei kuitenkaan nähdä ja todellisuuteen joka on transsendenttinen. Niin kuin jo länsimaisen ajattelun ammoisista ajoista asti, hellenistisjuutalaisen tradition pohjustamassa kristillisessä teologiassa on muovattu uskonkäsitetä kolmiyhteisestä Jumalasta. Afrikkalaisen perinteen kannalta samankaltainen käsitys on ollut ja elänyt vahvasti sukupolvien traditiossa ja uskomusjärjestelmässä.

Yrittäessään kestää oman todellisuutensa ympäröivää pahuutta ja siitä kumpuavaa, luomakuntaa piinaavaa ongelmaa, *teodikeaa*, Tutu ajattelee konkreettisesti kärsivää Kristusta. Ristiinnaulittu ja alaston huutaja, toimi vertaistukena myös silloin niissä eteläafrikkalaisissa tapahtumissa ja kärsimyskertomuksissa, joissa toimintaa ei johdatellut myötätunto. Ristiinnaulitsemisensa hetkellä Jeesus ei vaatinut tappajiltaan katumusta, päinvastoin hän rukoili heidän puolestaan sillä nämä eivät tienneet mitä olivat tekemässä. Kristuksen imitointi anteeksiantamisessa vapauttaa uhrin ilman, että se olisi riippuvainen väärintekijän katumuksen ehdoista. Itse anteeksiantaminen on se akti ja tapahtuma joka johtaa vapautukseen ja katarttisuuteen. Sortajiaan voi lopulta rakastaa vain anteeksiantamalla.

Ensimmäistä kertaa mennessään vapaana kansalaisena äänestämään, Tutu päätti valita gettoalueella sijaitsevan äänestyspisteen paikaksi, jossa hänen osaltaan demokraattinen äänioikeus kävi toteen. Tutu toimi tällä tavoin osoittaakseen myötätuntoa: ”Osoitin solidaarisuuteni niille, jotka olivat apartheidin rotuerottelun seurauksena olleet kauan vailla äänioikeutta ja eläneet päivästä päivään asuma-alueiden puutteessa ja kurjuudessa.”²⁰ Mustan ihonsa ansiosta, yhdeksi näistä poljetuista Tutu laski itsensäkin.²¹ Desmond Tutun kauan, käytännössä koko hänen aikuisikänsä, kestänyt odotus laukesi riemun kiljahdukseen hänen pudottaessa vapaana miehenä äänestyslippunsa laatikkoon. Jos ihmisen demokratia on riistetty ja se palautetaan, ja vieläpä elämän ehtopuolella, voi vain kummastella niitä lukuisia vaikkapa suomalaisia, niin sanottuja nukkuvia äänestäjiä, jotka ovat passivoituneet omiin ainutlaatuisiin skandinaaviseen sosiaalidemokratiaan

¹⁹ Tutu 1995, 156 -157.

²⁰ Tutu 2000, 21.

²¹ Tutu 1985, 14.

sisällytettyihin ihmisoikeuksiinsa. Toisaalta tiedämme myös olemassa olevista totalitaarisista yhteiskunnista, joissa äänestäjän autonomia on poljettu diktaattorin saneleman äänestyskäskyn alle. Demokratian paradoksi on siinä, että jossakin vaiheessa valtaa demokraattisilla vaaleilla valittu edustaja on kuitenkin enemmän tai vähemmän väärässä vallan kupeessa luottamusta nauttiva oppositio vahvoilla. Demokraattisen parlamentarismien ehto on sen oikeus vapaaseen argumentointiin ja äänestäjien omaehtoiseen valvotuneisuuteen. Toisaalta myös hallitus joka on demokraattisilla vaaleilla valittu, voi toimia vastoin yhteistä hyvää ja epäonnistua johtaessaan kansalaisiaan harhaan. Poliittika on raadollisen riippuvainen kapitalismista. Kun kansantalous sakkaa, populistit etsii absurdeja syyllisiä ihmisryhmistä jotka halutaan ristiinnaulita. Populismi nostaa päätään aina kun halutaan kärjistää etsiä syyllistä johonkin ahdinkoon, jota toinen, uhreja vaativa ihmisryhmä kokee. Tästä kierosta populismista todistavat historiassa ja nykyisyydessä esimerkiksi muun muassa Hitler, Stalin, Amin ja Putin.

Herkässä vaiheessa 1990-luvun puolivälissä räpiköivä Etelä-Afrikka oli Tutun metaforan, tai narraation, mukaan kuin vastasyntynyt vauva jota kansainväliset vaalitarkkailijat auttoivat kättilöiden lailla uuteen, tasa-arvoiseen ja demokraattiseen todellisuuteen.²² Äänet, jotka apartheid oli vaientanut ja kasvot, jotka apartheid oli luokitellut anonyymiksi massaksi, identifioituivat itse kukin *imago Deiksi*. Tutun teologisessa ajattelussa Jumalan kasvot ovat moniväriset ja niistä säteilee koko sateenkaareen kirjo. Jumalan kasvoilta loistaa transsendenttinen myötätunto fyysiseen todellisuuteen. Jumalan kuvina ovat hänen luomiensa ihmisten ainutlaatuisen monenkirjavat kasvot, jotka reflektivat toinen toisiaan ja yhteistä pluralistista Luojaansa.²³ Jännite oli kuitenkin olemassa. Teodikean piiriin kuuluva mielettömyys olisi voinut milloin vain särkeä päivän, jolloin tasa-arvo oli taattu kaikille eteläafrikkalaisille. Vain yksikin väärä liike, ja laajamittainen katastrofi olisi ollut valmiina puhkeamaan. Näin ei kuitenkaan käynyt, enää.

Tutun mukaan tuona historiallisena päivänä, apartheidin tilalla vallitsi omintakeinen ubuntu. Kaikenrotuiset ihmiset, geenitaustoiltaan valkoiset, mustat, aasialaiset, arabit ja intialaiset Etelä-Afrikan kansalaiset, jonottivat yhdessä äänestyskoppeihin ja jakoivat keskenään sanomalehdet, sateenvarjat ja eväät. ”*Suomukset*

²² Tutu 2001, 21.

²³ Tutu 2011, 19 -20.

putosivat heidän silmiltään”, Tutu kuvailee tapahtumaa.²⁴ Ihmisyydestä näytti tulevan yhteistä. Myötätunto ylettyi ulkoisesta sisäiseen, saaden rodun, etnisen alkuperän ja ihonvärin näyttämään biologisesti merkityksettömältä seikalta. Tämä monimutkaisen yksinkertainen tieteellinen havainto yhdisti erilaiset ihmiset tajuamaan yhteisen ihmisyytensä ja se auttoi heitä jossain määrin identifioitumaan rakentavasti uudelleen. Sosiofyysiset seikat eivät enää sekoittaneet metafysiikkaa, eikä apartheidin kieroutuneelle yhteiskuntafilosofialle ja siitä kumpuavalle teologialle löytynyt enää mitään, millä sitä olisi voitu puolustaa. Eteläafrikkalainen yhteiskunta oli 1990-luvulla korjaavan murroksensa jälkeen näyttämässä eheytyksen suuntaa koko muulle maailmalle.²⁵

Tutun teologisessa ja humanitaarisessa ajattelussa myötätunto voi toimia universaalina analogiana saavutettavissa olevan, tosin toisinaan utopialta tuntuvan maailman rauhan konkretisoimiseksi. Tutun mukaan tuolloiset Etelä-Afrikan vaalit eivät olleet ainoastaan maallinen ja poliittinen tapahtuma, vaan kattavammin ja ennemminkin hengellinen tapahtuma. Mustaihoiselle ihmiselle äänestäminen toimi katarttisena kokemuksena. Hän meni äänestyskoppiin sorron kuormittamana ja tuli sieltä pois vapaana ja uutena ihmisenä. Tästä tapahtumasta Tutulla oli myös vahva henkilökohtainen kokemuksensa. Anonyymistä pimeydestä kuoriutui esiin valoisa identiteetti. Tutun mukaan tällaista narratiivista teologiaa on lähes mahdotonta selittää ihmiselle joka on syntynyt vapauteen.²⁶ Toisaalta vapaus voi olla yhtä utopistinen käsite kuin totuus, yhtä vaikea ja moniulotteinen. Toinen voi kokea esimerkiksi valtionverotuksen vapauteensa oikeuttavana, palvelevana toimintana, jolla on oma osuutensa onneen. Toisesta se saattaa tuntua epäoikeudenmukaiselta riistolta jolla taataan palveluja, joihin veronmaksaja itse ei ole osallinen. Jännite on aina olemassa.

Etelä-Afrikassa entiset sortajat ja etuoikeutetut valkoiset afrikaanerit ymmärsivät, ainakin suurin osa heistä, että vapaus on jakamaton määre, joka kuuluu tasavertaisena kaikille, niin kuin vapauteen osallisena oleva onnen tavoittelemine. Tutu kiteyttää eteläafrikkalaisen muutoksen tuulen, joka pyyhkäisi maan kasvoilta pois apartheidin pölyt, siteeraamalla Martin Luther King Juniorin sanoja: ”Ellemme opi elämään yhdessä veljinä (ja sisarina), me kuolemme yhdessä hulluina.”²⁷ Etelä-Afrikka onnistui kuin siunattuna siirtymään rauhanomaisesti sorrosta ja vääryydestä demokratiaan ja vapauteen.

²⁴ Tutu (2001) 2000, 23.

²⁵ Battle 1997, 3- 7.

²⁶ Tutu 1995, 111- 112.

²⁷ Tutu 2001, 24.

Myötätunnon käsite ja anteeksiantamisen todellisuus konkretisoitui entisestään, kun Nelson Mandela oli kutsunut virkaanastujaisiinsa kunniavieraakseen entisen valkoisen vanginvartijansa.²⁸ Mandela kykeni olemaan kansansa johtajana esimerkkinä rauhantekijästä, joka itse omassa persoonassaan teki anteeksiantamisesta yhteiskuntaa kohti oikeudenmukaisuutta ohjaavaan määreen. Harva kansanjohdaja, uskonnollinen auktoriteetti tai poliitikko on kyennyt ihmiskunnassa samaan. Vallanhimonsa sokaisemista naivisteista maailmalla on valitettavasti enemmän kokemusta. Miksi?

Vuonna 1994 Etelä-Afrikka vapautui apartheidista. Mustavalkoisesta tuli värillistä ja ketään ei enää asetettu tuomiolle ihonvärinsä takia. Tuomioita määrittivät tuosta vuodesta eteenpäin teot, joista osa onnistuttiin sovitteluun totuus- ja sovintokomission (TRC) toimesta. Myötätunto systematisoitui korjaavan oikeuden periaateksi.²⁹ Myötätunnosta tuli toimintana synonyymi ubuntulle ja rotusortovalta jäi historiaan apartheidin synonyymina. Tuosta vuodesta eteenpäin, eteläafrikkalaisten tuli muokata ajatteluaan ja elämäntapaansa uudelleen. Valkoisilta afrikaanereilta tasa-arvoinen yhteiskunta vaati erillisistä oikeutuksista luopumisen taitoa ja jopa alistumisen kykyä uudelleen muokattuun asetelmaan ja asemaansa kotimaassaan. Vastaavasti mustilta zuluilta sama uusi hauras yhteiskunnallinen tilanne vaati anteeksiantamisen myötätuntoista taitoa, ubuntu-hengessä, jotta entiset sortajat eivät joutuisi alttiiksi vainoille, väkivallalle ja jopa joukkosurmille.

Soteriologisen pluralismin ympärillä pyörivä dialogi Tutun ja muiden hengellisten ajattelijoiden kesken, on tullut julki viime vuosina käydyissä, eettisiä käsitteitä ja niiden tavoittelemia totuudellisia sekä oikeudenmukaisia ratkaisuja maailman murroksessa käsittelevissä forumeissa. Käsitteet anteeksiantamisen autonomiasta ja myötätunto-argumentin eettisistä synergioista sekä johtopäätelmät moraalisesta universumista, ovat olleet yksi globaali älyllisen keskustelun lähtökohta. Esimerkiksi Desmond Tutun hyvän ystävän ja toisen tunnetun hengellisen johtajan, tiibetiläisen Dalai Laman mukaan, juuri myötätunto on maailmaa parannuttava ja eheyttävä voimavara, jonka viljelemiseksi ja suojaamiseksi jokaisen tiedostavan ihmisen tulisi toimia.³⁰ Myötätunto ja sille Dalai Laman asettamat premissit ovat lähes synonyymeja Tutun anteeksiantamisen premissille. Näiden kahden maailmankuulun hengellisen johtajan keskusteluissa avautuu tila kontekstuaalisen teologian viitoittamalle uskontodialogille,

²⁸ Tutu (2001) 2000, 25- 26.

²⁹ Battle 1997, 36- 38.

³⁰ Dalai Lama 2011, 104-105

jonka kristologinenkin aspekti on enemmän sovitteleva, kuin erotteleva.³¹ Teologia on dialogi. Interaktiivinen tapahtuma transsendenttisen ja näkyvän todellisuuden välillä, sekä *ubuntuun* nojaava vuoropuhelu kanssaluotujen välillä, jonka ylläpitämiseen tarvitaan mystiikkaa yhtä lailla kuin psykologiaa.

2.2 Korjaava oikeus sovinto- ja totuuskomission metodina

Anteeksiantamiseen tarvitaan totuutta, tarkemmin sanoen ajattelua ja aktivismia, joka olisi mahdollisimman lähellä sitä totuutta, mikä kumpuaa ihmisen omastatunnosta ja hänen yhteisönsä kollektiivisesta myötätunnosta. Totuus ylipäätään on vaikea käsite, jonka määrittelemisen rajautuu kulloinkin löydettävissä olevan totuuden piiriin. Yhdessä individualistinen omatunto ja kollektiivinen myötätunto identifioituvat moraalisen universumin inspiroimaksi totuuden määreeksi, joka kykenee korjaavan oikeuden jakamiseen. Tästä hyvää palvelevasta moraalikoodista, joka jokaisella ihmisellä Jumalansa armosta on, voidaan Tutun mukaan käyttää sellaista nimitystä kuin *ubuntu*. Ubuntu kumpuaa ihmisen tarpeesta nähdä toinen ihminen, kuulla toinen ihminen ja tunnustaa olemassaoloaan määrittäväksi tosiasiaksi hienoinen riippuvuussuhde lähimmäisistään. Jos tätä herkkää riippuvuussuhdetta ei tunnisteta muulla tavalla kuin oman edun tavoittelussa, kuten kaupallisen ja kapitalistisen pääoman tavoittelussa, kumpuavat sen motiivit jostakin muusta kuin Jumalasta virtaavasta inhimillisestä hyveestä. Tällainen lisää vain *teodikeaa* maailmassa, vieden ihmiskuntaa harmonian tieltä tuhon tielle.

Miten ubuntuuta sitten pystyy määrittelemään? Tutun mukaan ihminen joka omaa ubuntuun, on jalomielinen, vieraanvarainen, ystävällinen ja myötätuntoinen. Tutun mukaan tällainen ihminen voi huoletta todeta: ”Minun ihmisyyteni on kiinni sinussa, kietoutunut sinun ihmisyyteesi”. Tutu vertaa ubuntuun määrittelyään valistuksen ajan tunnetun ranskalaisfilosofin, Descartesin, olemassaoloa määrittävään lausahdukseen, ”ajattelen, siis olen”, ubuntuunsa vastaavanlaiseen määrittelyyn olemassaolosta: ”Olen ihminen, koska

³¹ ”Jeesuksen luo tuotiin lapsia, jotta hän koskisi heihin. Opetuslapset moittivat tuojia, mutta sen huomattessaan Jeesus närkästyi ja sanoi heille: ”Sallikaa lasten tulla minun luokseni, älkää estäkö heitä. Heidän kaltaistensa on Jumalan valtakunta. Totisesti: joka ei ota Jumalan valtakuntaa vastaan niin kuin lapsi, hän ei sinne pääse.” Hän otti lapset syliinsä, pani kätensä heidän päälleen ja siunasi heitä.” *Mark. 10: 13-16.*

kuulun muihin. Minä osallistun, jaan.”³² ³³ Tutun luotsaaman totuus- ja sovintokomission toisena arvopremissinä matkalla anteeksiantamiseen, hyödynnettiin ubuntua.³⁴ Ensimmäisinä arvopremisseinä heidän työnsä ytimessä, toimivat Jeesuksen rakkauden kaksoiskäsky sekä kultainen sääntö.³⁵

Anteeksiantaminen (*forgiveness*) ei voi olla passiivista ja ehdotonta toimintaa. Anteeksiantaminen on ehdollista, sillä sen keinoin pyritään kohti totuutta (*truth*) ja sovintoa (*reconciliation*). Sovinto on vastavuoroisesti ehto anteeksiantamiselle, koska ilman sovinnon saavuttamista, anteeksiantaminen muuttuu passiiviseksi. Ilman sovintoa anteeksiantamisesta tulee vailla ehtoja tapahtuvaa toimintaa, jolla ei kyetä saavuttamaan totuutta. Tällöin totuus ei tule kuulluksi, tai sen kuulluksi tuleminen häviää vain kosmiseen kohinaan ja mekaaniseen taustahälinään.³⁶ Toisaalta ehdottomuudessa tapahtuva anteeksiantaminen on katarttinen uhrille, vaikkakin itse sovinnon päämäärän näkökulmasta se on passiivista. Tästä käsin ajateltuna ehdoista riippumatokin anteeksiantaminen ei olekaan passiivista, vaan uhrille merkityksellinen katarttinen akti. Tällöin sovinto on tullut osalliseksi uhria ja hänen eheytymistään. Väärintekijän aiheuttama paha uhrilleen ei enää ole uhrille taakkana, sillä hän voi itse vapautua kohti sovintoa anteeksiantamalla. Tässä inhimilliseltä tuntuva tapahtumassa on lopulta jotakin hyvikin jumalallista, Jumalasta virtaavaa ja parantavaa.

Totuus- ja sovintokomission (TRC) puheenjohtajana, Desmond Tutu ei ainoastaan käyttänyt sovittelun, kuuntelun ja puhumisen taitojaan arkkipiispana ja *Jumalan miehenä (a Man of God)*, vaan myös mitä taitavimpana poliitikkona. Toisaalta taas Tutu itse on useaan otteeseen korostanut, ettei ole poliitikko, vaan pappi. Esimerkiksi jo parivuosisikymmentä ennen totuus - ja sovintokomission puheenjohtajuuttaan, toukokuussa 1976 Tutu kirjoittaa apartheidin epäoikeudenmukaisuudesta ja sen mahdollistamista vaaroista, Etelä-Afrikan silloiselle pääministerille John Vorsterille:

”Kirjoitan Teille, Herra Pääministeri, koska painajaismainen pelkoni kasvaa kasvamistaan. Ellei jotakin ratkaisevaa hyvin nopeasti tapahdu, Etelä-Afrikka joutuu väistämättä verilöylyn ja väkivallan kaaokseen. Kansan sietokyvyllä on rajansa. --- Toivon Jumalan tähden olevani väärässä ja lukeneeni väärin historiaa ja oman rakkaan kotimaani tilannetta, oman isänmaani, Etelä-Afrikan, nykytilannetta. Epätoivon, vääryyden ja sorron masentama kansa käyttää yhä toivottomampia keinoja. Minä pelkään, pelkään hirvittävästi, että me olemme pian pisteessä josta ei ole paluuta, kun tapahtumat kiihtyvät lakipisteeseensä eikä mikään enää pysäytä niiden syöksyä veriseen loppuratkaisuun, jonka ajatteleminenkin on liian kaameaa, kuten Te itse olette sanonut.”³⁷

³² Tutu (2001) 2000, 46- 47.

³³ Tutu 2011, 22- 23.

³⁴ Tutu (2001) 2000, 70- 71.

³⁵ Raamattu 1992, *Luukkaan evankeliumi 10:27 & Matteuksen evankeliumi 7:12*.

³⁶ Tutu 2011, 26- 35.

³⁷ Tutu 1983 (*1985 suom. Nieminen ja Raittila*), 17- 18.

Tämänkaltaisen Tutun poliittisen retoriikan voidaan sanoa olevan populistista, mutta kuitenkin se on aitoa ja jopa alastonta, inhimillisestä ja henkilökohtaisestakin hädästä nousevaa vetoomusta maansa johtavalle poliitikolle. Vuosikymmenten ajan Tutu uskaltautui kyseenalaistamaan ja uhmaamaan apartheidhallintoa, aktiivisesti ja toistuvasti. Hän anoi niin saarnoissaan, puheissaan, kirjeissään kuin artikkeleissaan, tasa-arvoa kaikille eteläafrikkalaisille. Jo aikana ennen totuus- ja sovintokomission asettamista, Tutu vaati toistuvasti apartheidin tilalle korjaavan oikeuden jakamista sovinnon saavuttamiseksi ja totuuden kuulemiseksi. Tästäkin johtuen Tutu on julkisessa toiminnassaan lempeydessään häikäilemätön. Niin kuin oli tämän näkyvän maailman aikansa Tutun vapahtaja ja suurin inspiroija, Jeesus Nasaretilainen.^{38 39} Jeesuksen jättämän perinnön paradigma on ollut konkreettinen ja inhimillinen sarja yliluonnollisuutta luonnon lakien alaisuudessa olevassa todellisuudessa. Jeesuksen aikalaisille tämän paradigma on ollut käsinkosketeltavaa ja korvinkuultavaa. Sitten jotakin tapahtui ja suuri mestari oli siirtynyt ajan tuollepuolen transsendenttisuuteen, josta hän on seuraajilleen sittemmin sykkinyt valon pilkahduksina niissä miljardeissa rukouksissa. Tutu on hyvä esimerkki hengellisestä vaikuttajasta, joka uskostaan inspiroituneella Kristuksen imitoinnilla pystyy vaikuttamaan ja tekemään totuutta ymmärrettäväksi ja todeksi. Tämä voidaan tietysti kyseenalaistaa, mutta silloin todisteet totuuden toimivuudesta Tutun toiminnassa, kristittynä vaikuttajana, asettavat argumentin jota kritiikin on vaikea mitätöidä.

Desmond Tutun aktivismissa väkivaltaisen vastarinnan vastapainoksi yhdistyi maltillinen realismi ja vahva tahto rakentaa monin tavoin sirpaleiselle sateenkaarikansalle valoisampi tulevaisuus.⁴⁰ Tutu itse ei ole tällöinkään mieltänyt itseään poliitikoksi tai toimintaansa poliittiseksi. Hän on toistuvasti tuonut esille hengellistä johtajuuttaan eteläafrikkalaisena arkkipiispana. Tutun teologia antoi tuolloin ja antaa edelleenkin, tilaa yhteiskunnalliselle keskustelulle ja vaikuttamiselle. Tuolloinen eteläafrikkalainen yhteiskunta oli Tutun käsityksessä kaikin tavoin apartheidin pilaama, paha ja väärä. Tapa hallita ja johtaa kansaa, oli rotuerottelun sumentama, ihmisarvoa mitätöivä ja läpeensä ongelmallinen. Tutun ”huuto erämaassa” silloista kotimaansa apartheidista kumpuavaa

³⁸ Tutu 2011, 144- 147.

³⁹ Tutu 2011, 64.

⁴⁰ Huomionarvoista on, että tällaista samankaltaista pasifismista kumpuavaa sovittelumetodia (satyagraha) hyödynsi intialainen johtaja Mahatma Gandhi.
<http://global.britannica.com/EBchecked/topic/525247/satyagraha>

sortoa vastaan nousi hänen kristillisestä etiikastaan, jopa dogmatiikan tulkinnastaan ja kristityn ihmisen oikeudenmukaisuuden tajusta. Tutu koki vahvana velvollisuutenaan toteuttaa omaa Kristuksen imitointiaan (de imitatione Christi), kontekstualisoiden Jeesus Nasaretilaisen esimerkkiä siinä todellisuudessa, johon Tutu itse oli sorrettuna syntynyt ja kasvanut.⁴¹ Apartheidin sortoessa toista kansanryhmää, mutta myös Soweton mustien keskinäisissä kahakoissa, Tutu peräänkuulutti originellia ja afrikkalaista elämäntapaa ja oikeustajua, eli ubuntua, esittäen usein julkisesti kysymyksensä: ”Mitä on tapahtunut ubuntuillemme?”⁴² Tälle eteläafrikkalaisen anglikaanikirkkonsa arkkipiispalle, joka oli uskonsa, järkensä ja työnsä avulla, saavuttanut sen aseman, joka oli näyttänyt lähes saavuttamattomalta, ubuntu-käsite oli ollut, ja on vielä nykyäänkin, ratkaisevassa asemassa siinä teologiassa, jonka varaan hän on teesejään rakentanut.

Etelä-Afrikan totuus- ja sovintokomission (TRC) jakaman korjaavan oikeuden retributiivisena tehtävänä oli vedota väärintekijän ihmisyydestä kumpuavaan omaantuntoon ja oikeustajuun. Tavalla, joka saisi rikollisen ymmärryksen aktivoitumaan siten, että hän itse, omista lähtökohdistaan käsin näkisi väärin tekojensa aiheuttaman pahuuden toiselle ihmiselle. Täten hän tulisi tietoisesti aiheuttamastaan pahuudestaan. Rikollinen saisi mahdollisuuden katua ja eheytyä. Kristinuskon luterilaisessa ja ekumeenisessakin traditiossa tätä kutsutaan parannuksen tekemiseksi, johon itse Kristus kuulijoitaan lukuisia kertoja kehotti.⁴³ Katumuksesta kumpuaisi vilpittömän tarve pyytää anteeksi aiheuttamaansa paha ja anoa tästä lähtökohdasta käsin itselleen armahdusta. Anteeksiantamalla uhri vapautuu riippumattomasta, mutta anteeksiantamisella väärintekijä tulee vapaaksi vain katuessaan. Hänen on oltava valmis katumaan ja tiedostamaan paha tekonsa, jotta pahuus voisi mitätöityä hänessä. Ilman tätä katumusta, väärintekijä ei tule ikinä vapaaksi, vaikka hänelle langetettaisiin minkälaiset rankaisuudet perustuvan oikeuden rangaistukset. Ainoastaan korjaavan oikeuden retributio voi

⁴¹ Tutu 2011, 129- 133.

⁴² Tutu 1995, 223

⁴³ Sanalla "parannus" ei Raamatussa ole kaikkialla samaa merkitystä. Joissakin kohdissa se tarkoittaa ihmisen koko kääntymystä: "Ellette tee parannusta, niin samoin te kaikki hukutte" (Luuk. 13:5). "Samoin on ilo taivaassa yhdestä syntisestä, joka tekee parannuksen" jne. (Luuk. 15:7). Mark. 1:n kohdassa ja yleensä siellä, missä parannus ja usko Kristukseen mainitaan erikseen (Ap.t. 20:21) tai parannus ja anteeksiantamus mainitaan erikseen (Luuk. 24), parannuksen tekeminen tarkoittaa pelkästään sitä, että synti opitaan todella tuntemaan, sitä kadutaan ja siitä luovutaan. Sellainen synnin tunteminen on lain vaikutusta, mutta se ei vielä ole pelastavaa kääntymistä Jumalan puoleen, vaan sen lisäksi tarvitaan usko Kristukseen. Kaikille lain saarnan järkyttämille katuville syntisille pyhän evankeliumin lohtua tuova julistus tarjoaa Kristuksen ansio uskolla vastaanotettavaksi. Evankeliumi ei nimittäin julista syntien anteeksiantamusta piittaamattomille, itsevarmoille sydämille, vaan särkyneille ja katuville (Luuk. 4:18). Evankeliumin saarnaa tarvitaan, sillä muutoin lain aikaansaama katumus eli järkytys ei koidu pelastukseksi (2 Kor. 7:10) vaan johtaa epätoivoon.
<http://www.evl.fi/tunnustuskirjat/yo/5.html>

mitätöidä vääryyden ja antaa totuudelle sille tarvittavaa sijaa, jotta kokonaisvaltainen rauha tulisi täytäntöön.

2.3 Sovinnon saavuttaminen anteeksiantamisen premissillä

Tutu luennoi Natalin yliopistossa Durbanissa 6. ja 7. elokuuta 1981 Jeesuksen merkityksestä itselleen. Proosalliseen retoriikkaansa painottuen, Tutu vertaa parisuhteen rakkautta ja sen inhimillistä vajavuutta, ylivoimaiseen Jumalan rakkauteen. Tutu ei liiemmin kyseenalaista tai epäröi tässäkin luennossaan uskoaan, inhimillisen ja järjellisen vajavuuden tuomaan epäuskoon. Sovinnon saavuttaminen anteeksiantamisen premissillä on Tutun mukaan Jumalalle ehdotonta. Se ei ole suoritusetiikkaa, vaan passiivista toimintaa ihmistä kohtaan. Tutun mukaan oman vajavaisuutemme myöntäminen, avaa kanavan tulla toimeen vajavuutemme sidoksissa olevan tosiasian kanssa. Tutun teologiassa Jumala ilmenee ehdoitta toimivana rakkauden ja olemassaolon lähteenä, jota kohti ihminen ei pääse oman erinomaisuutensa avulla, vaan oman haavoittuvuutensa kautta.

Tutun mukaan Jeesuksen yksi keskeisin sanoma ihmiskunnalle oli se, ettei ihmisen tarvitse ansaita Jumalan rakkautta, mutta tuosta rakkaudesta ihminen on lopulta täysin riippuvainen. Tutun sovintoetiikan keskiössä on Jumalan rakkauden vapaa virta, myötätunto, jota ei mitata tai vaihdeta, vaan ainoastaan annetaan. Jumala rakastaa ihmistä jo ennen, kuin ihminen rakastaa Jumalaa. Tutulle uskonto näyttäytyy vapauttavana elementtinä, eikä sitovana. Hänen mukaansa ihmisiä ei voida kristillisin allegorioin jakaa hyviin ja huonoihin. Syntien anteeksiantamisessa on Tutun mukaan kyse siitä Jeesuksen esimerkistä, jonka turvin ihminen on oikeutettu huojentamaan omaa raskasta taakkaansa. Elämänmyönteisellä eikä – kielteisellä tavalla elää ja toteuttaa itseään ihmiseksi inkarnoitunut Jumala, Jeesus, antoi oikeutuksen elämään, jossa kaikki, profaani ja pyhä kuuluvat Jumalalle, ovat lähtöisin Jumalasta ja palaavat Jumalan luokse. Synkkä ja hapan ilme ei kuulu Tutun mukaan yhteen pyhyiden kanssa. Hänen mukaansa Jeesus oli humoristinen ja huoleton opettaessaan. Toisaalta on jokseenkin naivia sanoa näin. Ristiinnaulittu Jeesus ei ole humoristinen ja huoleton, vaan täynnä kipua ja huolta. Mutta hän on niistä huolimatta kuitenkin toivossaan, uskossaan ja rakkaudessaan vahva. Kristologisesti ajateltuna tämä yhden kokema yksi kärsimys vapauttaa, mutta ei poista

muuta kärsimystä. Vain kärsimyksessäänkin Kristuksessa läsnäoleva Jumala voi tuntea kärsivän kuvansa kivun ja huolen, vaikka olisikin kaikkietäväinen. Jumala halusi alistua ihmiseksi, jotta hänen rakkautensa kävisi toteen ja olisi totuutta. Kuolemallaan Kristus voittaa kuoleman ja antaa kuolemaan joutuville anteeksiantamisen ehdottoman lahjan, ajattoman ja vapaan autuuden sekä vapauden toimia oikein ja oikeutuksen tehdä sitä, mikä on hyvää.

Noin 30 vuotta sitten Tutu kirjoitti sellaista uskontodialogista kristillisyyttä auki, joka on tullut ajankohtaiseksi 2000- ja 2010 – lukujen teologisissa artikkeleissa ja kirjoissa. Yksi merkittävä on elämän tarkoituksen toteutumisen paradigma ja tieteen saavutukset ristiriidattomina suhteutettuna uskontoon. Tässä tapauksessa Tutu argumentoi eritoten omasta kristinuskostaan käsin. Ajan trendi läpi aikojen, on ollut jonkin asteinen tieteen ja uskon vastakkain asettelu. Tutun teologisessa ajattelussa kaikki totuus on Jumalasta, eikä se näin ollen voi olla ristiriidassa itsensä kanssa. Kristityn oikeutena on ihailla, tutkia ja tehdä inhimillisen tieteen saavutuksia, niin humanististen kuin luonnontieteellisten vastauksien löytyessä. Tutun retoriikassa ihminen on vajavainen, mutta samalla osa Kristuksen ihmisyyden täydellisyyttä, sillä vain antaessaan ihminen saa ja vain kuollessaan nousee iankaikkiseen elämään. Ihmisen itsetunto on lähtöisin Jeesuksen hyväksynnästä ja tätä hyväksyntää palvelee sellainen lähimmäinen joka näkee meissä olevan hyvän. Tutun mukaan tätä Jeesus tarkoitti asettaessaan Maria Magdaleenan uskollisen seuraajansa asemaan, sillä tältä löytyi valtava potentiaali rakastaa.⁴⁴

Puhuessaan sovinnosta, Tutu nimittää itsensä ja ilmeisesti kaikki kristityt, Kristuksen läheteiksi. Jotta sovintoa olisi mahdollista välittää, tulee ihmisen itsensä tulla sovitetuksi siten, että sortajilleen voi antaa anteeksi. Tutun ajatuksena hänen seuratessaan Kristusta, on anteeksiantamisen inhimillinen ehdollisuus ja transsendenttinen rajattomuus. Humaaniin anteeksiantamiseen sisältyy sovinto. Jos esimerkiksi varastaa toisen omaisuutta, mutta ei teoin ole valmis hyvittämään tai korvaamaan varastamaansa, on anteeksi pyytäminen rajoitettua. Tällöin anteeksiantaminenkaan ei tee uhria ehyeksi, vaan hänen sovintonsa jää puutteelliseksi.⁴⁵ Onko väärintekjän katumus ja siitä kumuloitunut sovinto ainoa ehto anteeksiantamiselle? Voiko inhimillinen anteeksiantaminen olla ehdotonta, jos siihen sisältyy uskon mysteerin tuottama transsendenttinen rajattomuus? Jos uskoo kuten Tutu kertoo uskovansa, voi ihminen tehdä omaan inhimilliseen

⁴⁴ Tutu 1985, 123 -133.

⁴⁵ Tutu 2011, 28 -29.

luontoonsa sidottujen rajan ylittävän *uskon hypyn*, antaen uskontunnustuksessaan (credo) ja Kristuksen imitoimisessaan (imitatio Cristi) anteeksi, vaatimatta korvausta ja tulla näin itse ehyeksi saavuttaen sovinnon henkilökohtaiseen ahdinkoonsa. Vastaavasti hakiessaan toisten ihmisten hyväksyntää vajavuuteensa, ihminen tekee Tutun mukaan virheen siirtäessään tämän saman asenteen jumalasuhteeseensa. Tutun kristologiassa, Jeesus Nasaretilainen tuli tapetuksi siitä syystä, että hän julisti Jumalasta, joka on absoluuttisesti inhimillisten ehtojen asettelun ulkopuolella. Rakkaus, joka Jumalasta virtaa, on pelkkää armoa. Sitä ei voi ansaita inhimillisin suorituksin ja ilman sitä ihmistä ei olisi edes olemassa, sillä Jumala luo rakkaudestaan ihmisensä. Jos Jumala on absoluutti, mihin me tarvitsemme Jumalan sanomaa julistavaa kirkkoa? Onko kirkko maanpäällinen todistus Kristuksesta, instituutio, jonka tärkeimpänä tarkoituksena on palauttaa ihmiselle oikeus kuulua Jumalan ikuiseen perheeseen? Jolloin ihmisellä on mahdollisuus saada sija itsensä vuoksi siitä iäisyydestä, johon Jumala on hänet armossaan vapauttanut ja rakkaudessaan luonut? ⁴⁶ Tämän johdosta kirkon tärkein tehtävä on kertoa Jeesuksesta ja tuoda tätä sakramenteissa julki. Kirkon on kyettävä olemaan ja vaikuttamaan aidosti ajassaan ja todellisuudessaan, mutta se ei voi muuttua ikään kuin puoluetoimistoksi, jonka tehtävänä on jakaa sosiaalieettistä solidaarisuutta. Kirkon yksi työkalu Kristuksen kirkastamiseksi on jakaa sosiaalieettistä solidaarisuutta ja teoin osoittaa rakkauden totuudellisuutta ympäröivässä todellisuudessaan. Vain silloin kirkko voi ja saa oikeutuksen olla elävän Kristuksen yhteisö, jossa Jumalan silminä, korvina, käsinä ja jalkoina ovat sen yhteisön jäsenet, Jumalan rakastamat maailman asukit.⁴⁷

Tutun johtama eteläafrikkalainen anglikaanikirkko sai kärsimyksen ja rotusorron johdosta, ikään kuin paradoksina apartheidin *ansiosta*, elää todeksi kapinallista Kristusta maailmassa. Kristusta, joka rakkauden teollaan vapauttaisi sorretut, ajaen vapautta kohti heikkojen ja vähempiosaisten asemaa. Kristusta, joka ehdottomalla rakkaudellaan osoittaisi sortajille näiden aiheuttamat vääryydet ja kamalat teot.⁴⁸ Tutun retoriset pelkistykset luovat tässäkin tapauksessa oman problematiikkansa. Kirkot pyrkivät kohti ekumeenista yhteyttään ja niiden edustajista moni on valmis rakentavaan uskontodialogiin. Muutama sata vuotta sitten kristinuskon historiassa, kirkolla oli monopoliasema, jota se käytti hajoittamiseen ja hallitsemiseen. Kirkot jakautuivat oppikiistojen tähden ja ristiretkillä tapettiin toisten uskontokuntien edustajia. Tutun

⁴⁶ Tutu 1985, 123-133.

⁴⁷ Battle 1997, 84-121.

⁴⁸ Tutu 1985), 141-149.

edustama anglikaanikirkko syntyi aikoinansa kuningas Henrikin ja Vatikaanin riitojen seurauksena. Luterilainen kirkko syntyi Lutherin ja Vatikaanin erimielisyyksien takia. Katolilainen ja ortodoksinen, yksi katolinen kirkko, jakautui kahtia dogmaattisen kiistan vuoksi, joka koski sitä transsendenttista seikkaa mistä Pyhä Henki on lähtöisin. Eikö oleellisempaa ole se, että Pyhä Henki on todella osa trinitaaria, eikä se, mistä osastaan se on lähtöisin? Joka tapauksessa seurattessaan Kristusta, Tutulle on oleellista nähdä koko kristityn vastuunsa sellaisena eksegeettisenä toimintana, jolloin hän voisi omalla olemuksellaan tulkita Kristustaan autenttisimmillaan. Kahden regimentin opin⁴⁹ kaltaisessa uskon harjoittamisessa, on Tutu toiminnassaan ja puheissaan ollut radikaali ja aktiivinen, mutta uskossaan kontemplatiivinen ja meditoiva. Kristityn on syytä muistaa, mitä tarkoittaa Isä meidän –rukouksen kohta; *”---tapahtukoon sinun tahtosi, myös maan päällä niin kuin taivaissa---*”. Tässä näkyvässä ja kosketeltavassa todellisuudessa kristityllä on Tutun mukaan vastuu toimia ja imitoida Jeesuksen radikaalia toimintaa ja opetusta, mutta transsendenttisen todellisuuden, josta tieto on vajavaista, äärellä ihminen ei voi muuta kuin hypätä uskonsa varassa kohti Jumalaansa. Samassa Isä meidän –rukouksessa on kohta; *”---anna meille meidän syntimme anteeksi niin kuin mekin anteeksiannamme niille jotka ovat meitä vastaan rikkoneet---*”. Myös anteeksiantaminen toimii kahden regimentin opin tavoin. On olemassa anteeksiantamista, joka inspiroituu näkymättömästä todellisuudesta ja tässä todellisuudessa toteutuessaan mahdollistaa totuuden ja rauhan ihmillisenä toimintana näkyvässä todellisuudessa. Teologinen paradoksi on siinä, että näkyvä on heijaste näkymättömästä eikä toisin päin, kuten tieto osoittaa. Tiedon tuolle puolen menevä usko heijastaa näkymättömästä näkyvää. Paljaimmillaan *ubuntu* on heijastus Eedenistä. Tutu käyttääkin mielellään puheissaan Raamatun narraatioita siten, että ne avautuvat kuulijalle kosketeltavina ja todellisina tapahtumina. Tästä esimerkkinä on Genesiksen osio, jossa Jumala luo Aatamille elämänkumppaniksi Eevan ja paratiisissa käyskentelevät Aatamin ja Eevan kanssaan niin Jumala itse kuin Saatanakin. Hyvän ja pahan tiedon juurella ihmisen langetessa Jumala vihastuu. Anteeksiantaminen ihmistään kohtaan saavuttaa lopullisen kulminaationsa sitten aikojen päästä ristin sovituksessa. Sovinto- ja totuuskomission korjaavan oikeuden jakaminen oli näkyvää käytännön toimintaa tästä teologisen etiikan eksegeettisestä ja

⁴⁹ *Kahden regimentin oppi on Martti Lutherin aikanaan muotoilema luterilainen opetus Jumalan kahdesta hallinnasta. Luther laati kahden regimentin oppinsa Rooman kirkon vanhan kahden asteen siveellisyyden opin tilalle.*

kristologisesta traditiosta.⁵⁰

2.4 Rauha ja tulevaisuuden rakentaminen

Rauhansovittelijana kunnostautunut piispa Tutu kutsuttiin 1994 Ruandaan siellä tapahtuneen kansanmurhan jälkiselvittelyihin. Etelä-Afrikan totuus- ja sovintokomission puheenjohtajan tehtävänä oli etsiä sovinnollisempia vaihtoehtoja maanosansa hirmutekojen eri osapuolille, *tutseille ja hutuille*. Perillä Ruandassa kiihkoiltiin jo siitä, ryhdytäänkö teloituksiin heti vai vasta muodollisten oikeudenkäyntien jälkeen. Tutu oli todennut Kigalista palattuaan: ”*Kyllä ne sentään kuuntelivat minua. Missä me olisimme ilman apartheidia!*”⁵¹

Rotuerottelupolitiikan raskas taakka oli voinut osaltaan kääntyä myös sen eduksi, miten riistoyhteiskunnasta toivuttuaan tätä toivon metodia voitiin jakaa eteenpäin muuallakin maailman kriiseissä. Paradoksaalisesti apartheid oli markkinoimassa sovintoprosessia ja kansallista eheytymistä muualle Afrikkaan ja samalla kaikkialle maailmaan. Niiden tapahtumien sarjaa jonka keskellä kaikki eteläafrikkalaiset - mustat ja valkoiset, olivat, elivät ja kokivat 1990-luvulla. Myös presidentti Mandela korosti 27 vankeusvuotensa jälkeen ubuntun hengessä tapahtunutta sovintoa: ”*Jos minä voin nyt antaa anteeksi, odotan muiden edes harkitsevan vuoropuhelua ja sovituksen tekoa entisten vihollisten kanssa.*”⁵² Mitä olisi tapahtunut, jos anteeksiantamisen sijaan Mandela olisi vaatinut kosta ja rankaisua sortajille ja heidän edustamallaan rodulle, valkoisille eteläafrikkalaisille? Todennäköisesti piinallinen sisällissota joka olisi yltynyt kansainväliseksi selkkaukseksi, sillä niin iso vaikutus Mandelan esimerkillä oli eteläafrikkalaisten kollektiiviseen tahtoon toimia maan yhteisen edun nimissä sovinnon ja rauhan saavuttamiseen. Totuus- ja sovintokomissio oli riippuvainen Mandelan henkilökohtaisesta asenteesta anteeksiantamisen ja korjaavan oikeuden metodeja kohtaan.

Suurin houkutus totuus- ja sovitusprosessissa komission suomalaisen jäsenen, *Matti Wuoren*⁵³ mukaan liittyi myös vallankäyttöön ja muistiin, josta hän kirjoitti näin:

”Palauttaessaan ihmisarvon ja torjutun historiallisen kokemuksen myös aiemmin sorretuille ja solvatuille menettely vääjäämättä delegitimoi vanhaa valtaa, riisuu siltä oikeutuksen rippeetkin. Houkutus

⁵⁰ Battle 1997, 84-121.

⁵¹ Tutu / Wuori 2001, 13.

⁵² Tutu / Wuori 2001, 14.

⁵³ *Matti Wuori (1945 -2005) oli suomalainen juristi, ihmisoikeusaktivisti ja Etelä-Afrikan sovinto- ja totuuskomission (TRC) jäsen, joka tutustui arkkipiispa Tutuun henkilökohtaisesti.*

luoda tilalle voittajien uusi ”virallinen” totuus kasvaa samalla vastustamattomiin mittoihin.”⁵⁴

Sen sijaan että tavoittelisimme vain yhtä totuutta, meidän olisi syytä nähdä totuuden kaipuusta kumpuava inhimillisen kokemuksen kirjo. Wuoren ja Tutun viittaama perustuslakituomari *Albie Sachs*⁵⁵ on puhunut eri totuuksien tasoista jotka eivät ole pois sulkemassa toisiaan vaan muovaamassa sellaista dialogia, josta on mahdollista kehittyä myönteinen dynamiikka. Dialogista syntyneen myönteisen ja myötätuntoisen dynamiikan ansiosta sovinto ja rauha ovat saavutettavissa yhteisen eheytyksen voimavaraksi. Tästä totuuden tavoittelemisesta ja totuuden kuulemisesta, käytännöllisenä esimerkkinä toimivat tuolloin Etelä-Afrikan yhdellätoista eri kielellä levitetyt julisteet joissa painotettiin: ”*Totuus tekee kipeää, mutta vaikeneminen tappaa*”. Ilman totuuksien eri tasojen julkista kuulemista kokemuksista käsin, oltaisiin tilanteessa jossa historian haavat arpeutumisen sijaan jäisivät tulehtumaan. Tästä Wuori esitti Tutun *No Future Without Forgiveness* suomennetun version prologissaan vertailukohdaksi vuoden 1918 tapahtumat Suomessa⁵⁶, joiden tulehtuneet haavat ovat osaltaan edelleen läsnä suomalaisessa todellisuudessa. Haavat ovat pysyneet läpi vuosikymmenten jokseenkin tulehtuneina, vailla katarttista arpeutumista.

Toiseksi suurin houkutus on moraalisen arvovallan muuttaminen halvaksi politiikan pääomaksi ja epäoikeudenmukaisen vallankäytön hyödykkeeksi. On vaarana käydä niin että entisistä uhreista tulee nykyisiä sortajia, joiden toimintatavat ja mentaliteetit alkavat paradoksaalisesti muistuttamaan vanhan vallan käytäntöjä. Wuoren mukaan juuri Tutun ainutlaatuinen persoona ja olemus, tapa puhua ja kuunnella sovinto- ja totuuskomission puheenjohtajana, auttoi komissiota lankeamasta koston ja sorron houkutuksiin. Wuori kirjoitti: ”*Hänessä (Tutussa) henkilöityy aidosti afrikkalainen ihmisyyys, joka kiteytyy ilmaisuun ubuntu.*”⁵⁷ Ubuntu etiikassa kukaan ei jää orvoksi vaan kaikki kuuluvat johonkin, yhteisön ollessa viime kädessä jäsentensä turva kaikissa olosuhteissa. Ubuntu autonomisuudelle on vasta-argumenttinsa, mutta niitä tämä tutkimus ei koeta reflektoida.⁵⁸ Ubuntu voidaan kritisoida loputtomiin sen retoristen pelkistysten ja ideaalisen utopian johdosta. On huomioitava, että Tutullekin ubuntu on elämänfilosofia, joka tarjoaa mallin hyvään elämään. Tämän mallin mukaista elämää on

⁵⁴ Tutu / Wuori 2001, 14.

⁵⁵ *Albert Albie Louis Sachs (1935-) toimi eteläafrikkalaisen perustuslakituomioistuimen tuomarina 1994-2009. Tehtävänsä hänet oli nimittänyt presidentti Mandela.*

⁵⁶ Tutu / Wuori 2001,

⁵⁷ Tutu / Wuori 2001, 14.

⁵⁸ Elina Hankelan väitöskirja 2013, *Challenging ubuntu: Open doors and exclusionary boundaries at the Central Methodist Mission in Johannesburg*

on yhteisen hyvän takia syytä tavoitella, mutta ei se Tutunkaan mukaan ole itsestäänselvyys, vaan enempikin idea. Ubuntuä voi myös nähdä tapahtumissa, joissa sitä ei edes tiedosteta ubuntuksi. Ubuntu on ikään kuin suuri joukkue ihmisiä, jotka pelaavat heissä asuvaa vääryyttä vastaan voittamalla niin suvereenisti, ettei itsekäälle väärydelle löydy sijaa yhteisen ja kollektiivisen, tiedostetun mutta myös tiedostomattoman, hyvän jakamisen keskellä.⁵⁹

Prologissaan Wuori soimaa länsimaisessa kulttuurissa vallitsevaa individualismin tavoittelua ja yksilökeskeisyyttä. Hän sivuuttaa Thomas Hobbesin valtionäkemystä, sitä kuinka se on painottanut itse kunkin subjektiivisia oikeuksia yhteisöllisen, ensi sijassa kokonaisuuden etua vaalivan, ja siitä rakentuvan identifioitumisen ja identiteetin kustannuksella. Analyyttinen yksilökeskeisyys poikkeaa synteettisestä afrikkalaisesta ajattelutavasta Wuoren mukaan seuraavasti;

”...oikeus länsimaisittain on yhtäältä suojaa hallitsijaa, toisin sanoen valtiota vastaan, ja toisaalta näin rajautuvan vapauspiirinsä rajoissa suhteellisen autonomisten toimijoiden erilaisten intressien ja niiden välisten ristiriitojen yhteensovittamista. Pahimmillaan se johtaa lyhytnäköiseen, narsistiseen itsekkyyteen ja kaikkien sotaan kaikkia vastaan.”⁶⁰

Tämän seurauksena monivivahteinen totuus pakenee. Wuori sanoi olleensa itse lakimiehenä vaikuttanut siitä kuinka omalla tavallaan oikeudenkäynnin käänteisyyksi oli omiaan helpottamaan unohduksiin helposti katoavien tapausten selvittämistä. Syytetyn ja epäillyn perusoikeus on passiivisuus omaan syyllisyyteensä, vääryyksiä selvittäessä. Tavallisessa rikosprosessissa vastaavasti uhrin asemaan joutunutta sitoo totuusvelvoite ja sen lisäksi omien vaatimustensa saattaminen, mikä ei toisinaan edistä lainkaan koko totuuden selvittämistä. Totuus- ja sovintoproessissa syytetyn oli kyettävä tavallaan, jopa paradoksaalisesti, todistaa itsensä syylliseksi jotta hänelle olisi voitu tarjota mahdollisuus armahdukseen. Tapahtuiko sitten ylilyöntejä? Käyttivätkö jotkut väärintekijät hyväkseen systeemiä tuomionsa välttämiseksi kertomalla teoista joihin eivät olleet syyllisiä? Merkityksellistä ja ainutlaatuista oli se, että syytetty oli nyt todistamassa syyllisyyttään eikä syyttömyyttään. Totuus- ja sovintokomission ensisijainen tehtävä oli tarjota sovinto kaikille, väärintekijöille ja uhreille. Vain paatunein psykopaatti olisi voinut Tutun mukaan käyttää korjaavan oikeuden jakamista hyväksi, sillä oman totuudellisen sovinnon puuduttaminen on kamalinta mitä ihmiselle voi tapahtua. Pitää siis muistaa, että komission kuultavana olevat väärintekijät eivät olleet lähtökohtaisesti pahuuden kyllästämiä psykopaatteja, vaan kansalaisia, jotka olivat olosuhteiden pakosta kasvanee

⁵⁹ Battle 1997, 35-45.

⁶⁰ Tutu / Wuori 2001, 15.

apartheidiin. Heidät oli lapsesta asti aivopesty väärin biologisiin ja teologisiin käsityksiin ja ainoastaan omassa oikeudenmukaisuuden tunnossaan vahvimmat ja sivistyneimmät, kykenivät näkemään tämän systemaattisen sortojärjestelmän vääryydet.

Vastaavanlaista välitöntä etua uhreille ei ollut tarjolla. Totuus- ja sovintokomission työn onnistuminen on ollut ensi sijassa kansalaisyhteiskunnan voitto jäykän byrokratian ja hierarkkisen virallisrakenteen ruosteisista kahleista. Näennäisdemokratiassa politiikka paatuu; hallitus ylpistyy ja passivoituu palvelemaan kansalaisia. Tilalle tulevat kyyniset latteudet ja alati vaihtuvat päätökset, jotka eivät ole demokraattisia. Etelä-Afrikassa kansallinen itsetutkiskelu kumpusi niiden ihmisten arjesta, joiden kohtaloista, toiveista ja pettymyksistä, vihasta ja rakkaudesta syntyivät kansakunnan koossa pysymiselle tarpeellinen identiteetti. Tutun mielestä näiden tapahtumien sijoittuminen juuri Etelä-Afrikkaan oli Jumalan tahto. Jumala halusi näyttää jälleen kuinka heikko voi olla vahvaa ja oikeus tapahtuu. Totuus- ja sovintokomissio (TRC) on virittäytynyt sittemmin myös globaalille kentälle ratkaistaessa niin juurtuneita ongelmia kuin vasta puhjenneita konflikteja, jotka ovat rajoittaneet näiden yhteisöjen ja yhteiskuntien jäsenien ja kansalaisten tasa-arvoista kohtelua ja ihmisoikeuksia.⁶¹ Kuten näemme ympäröivästä todellisuudestamme, työ on vielä pahasti kesken.

1990-luvun Etelä-Afrikassa ryhdyttiin rakentamaan siltaa menneisyyden ja tulevaisuuden välille. Menneisyyden yhteiskunta oli rotuopillisesti kahtiajakautunut ja sitä leimasivat konfliktit ja epäoikeudenmukaisuus. Tulevaisuuden mahdollinen yhteiskunta perustui taas ihmisoikeuksien tunnustamiseen ja demokratiaan. Uuden apartheidin kieltämiseen pyrkivän perustuslain käyttöönotto antoi pohjan kansalaisten menneisyyden riitojen sopimiselle. Tarvittiin ymmärrystä eikä kosta ja vastaiskujen sijaan hyvitystä. Tarvittiin ubuntua.⁶² Sovinnon ja jälleenrakentamisen saavuttamiseksi menneisyyden konfliktien yhteydessä tapahtuneista rasistisista ihmisoikeusrikkomuksista oli mahdollista armahtaa. Väärintekijän anoessa armahdusta Desmond Tutun johtamalta totuuskomissiolta, täytyi hänen tekonsa motiivin olla poliittinen ja uhrille annettiin mahdollisuus vastustaa armahdusanomusta. Hypoteettiseksi jää, oliko pahantekijän anteeksipyyntö syntynyt aidosta katumuksesta. Kuitenkaan armahduksen myöntäminen ei rohkaissut Tutun mukaan rankaisemattomuuteen, sillä armahdus annetaan vain niille, jotka tunnustavat syyllisyytensä ja kykenevät kantamaan vastuun vääristä teoistaan. Näin ollen viattomat ihmiset eivät saaneet armahdusta tai ne, jotka väittävät olevansa

⁶¹ Tutu / Wuori 2001, 11-16.

⁶² Shutte 2001, 13-15

viattomia. Etelä-Afrikassa saadun kokemuksen mukaan tällaisen oikeudenmukaisuuden jakamisen prosessi kannusti syyllisiä ottamaan vastuun teoistaan. Vastaavasti se edisti ihmisoikeuksien kunnioitusta, vastuunkantoa ja demokratian tuomaa luotettavuutta.⁶³ Rankaisevan oikeuden jakamisen sijaan Tutun johtama totuuskomissio kykeni jakamaan rajatun ajan *korjaavaa oikeutta*. Länsimaiselle oikeustraditiolle vieraampi käytäntö on ominaista perinteiselle afrikkalaiselle tavalle jakaa oikeutta, joka sittemmin on modifioitunut joihinkin nykyisiin länsimaisiin oikeuskäytäntöihin. Toisaalta korjaavan oikeuden yleistäminen ja sen *legitimioiminen* afrikkalaiseen tapaan käydä oikeutta, on vahvasti ristiriitainen. Eri puolilla Afrikkaa on tapahtunut toistuvasti selkkauksia ja raakuuksia, joiden korjaaminen tuntuu toivottomalta, ainakin erittäin pitkäkestoiselta. Jotta yhteistä tulevaisuutta kyettäisiin jatkamaan ja toivottomuus ei lannistaisi, keskeistä ei ole teoista rankaiseminen vaan tekojen korjaaminen. Epätasapaino pyritään balansoimaan ja särkyneet suhteet eheyttämään. Sekä uhrin että rikkojan arvo pyritään palauttamaan siten, että rikkojallekin annetaan, sovittelun rangaistuksen ja katumuksen osoituksen jälkeen, tilaisuus palata sen yhteisön jäseneksi jota hän on rikkomuksellaan vaurioittanut. Ihmisyytemme sidoksissa oleva oikeudentuntoinen anteeksiantaminen ei kykene oikeustajumme takia olemaan kristillisen teosentrisyyden lailla ehdotonta, vaan se on aina sidoksissa antroposentrisen totuuden kuulemisen ehtoihin. Kuitenkin psykologinen ja ihmisen omaan eheytymiseen johtava anteeksiantaminen pystyy ehdottomuuteen. Tällöin uhri antaa anteeksi jotta saavuttaisi itse vapauden kokemastaan väärydestä. Uhrin saavuttaessa psyykkisen vapautuksensa, väärintekijä mitätöityy ja hänen paha tekonsa ei enää jatku uhrin taakkana. Tämä ei tarkoita Tutun mukaan unohtamista vaan paremminkin sitä, että myös muisti voi tulla osalliseksi rauhasta ja sovinnosta. Muistin säilyttäminen on selviytymisen kannalta ratkaisevaa. Väärintekijä voi vedota muistamattomuuteen, uhri voi paeta muistamattomuuteen ja kansakunta voi toistaa nopeastikin väärydet päästäessään kollektiivisen katkeruuden korjaavan kollektiivisen muistin tilalle.⁶⁴

⁶³ Tutu 2001, 31-48.

⁶⁴ Bash 2007, 37-56.

2.5 Pluralistinen ja anteeksiantava Jumala ihmiskunnan toivona

Pitäessään joulukuussa 1977 kontekstuaaliseen teologiaansa pohjautuvan muistopuheen *Steven Bikon*⁶⁵ hautajaisissa Lesothossa, Tutu synkronoi Bikon Etelä-Afrikassa harjoittamaa aktivismia ja apartheidin sortamaa yhteiskunnallista asemaa, vapahtaja Jeesuksen toimintaan ja asemaan aikansa Palestiinassa. Tutun puheen keskeisenä ja kantavana teemana Bikon hautajaisissa oli uhrautumisen paradoksi kollektiivisen totuuden puolesta. Tutu vertasi Bikoja oikeudenmukaisuuden puolesta itsensä uhranneeseen Jeesukseen, joka taistelussaan jää syyttäjiensä ja sortajiensa käsiin, päätyen armotta kuolemaantuomitukseksi sen tähden, mihin hän vakaasti uskoi ja mille hän antoi elämänsä. Tutun puheen mukaan Jumala kutsui Bikon palvelijakseen Etelä-Afrikassa, puhumaan Jumalan nimessä ja kirkastamaan tämän tahtoa eteläafrikkalaisten todellisuudessa. Siinä todellisuudessa oli jotakin väärin sillä sen täytti pahuus, sorto, vääräys ja riisto.

Samassa muistopuheessaan Tutun mukaan Jumala oli myös kutsunut Bikon perustamaan *Mustien tietoisuuden herätysliikettä*. Tämän liikkeen välityksellä Jumala oli Bikon kautta yrittänyt saada mustaihaisen ihmisen tiedostamaan oman itseisarvonsa ja arvonsa Jumalan lapsena, jonka ei tarvitsisi puolustella olemassaoloaan mustana ihmisenä. Päinvastoin, mustien ihmisten tuli ylistää ja kiittää Jumalaa siitä, että heidät on luotu mustiksi.⁶⁶

Tutun tapa saarnata on alkukristilliseen tyyliin täynnä kertomuksia tapahtumista joissa Jumala on läsnä inspiroimassa ja vaikuttamassa luodussa ja näkyvässä todellisuudessa. Mystikon lailla Tutun rukous on jokaisessa hengenvedossa eikä eroa pyhän ja profaanin välillä ole. Tämänkaltainen usko ei ole kuitenkaan fundamentalistista, sillä siihen ei sisälly tarvetta hallita ja vaan ainoastaan antaa sisäisen ja kontemplatiivisen Jumalan virrata ulkoiseen ja aktiiviseen olemukseen siten, että totuus tulee näkyväksi

⁶⁵ *Stephen Bantu Biko (18.12.1946 – 12.9.1977) oli apartheidin vastustaja ja Musta tietoisuus -liikkeen perustaja.*

⁶⁶ Tutu 1983, 24- 28.

teoissa, joita ovat inspiroimassa trinitaarinen usko, toivo ja rakkaus. Hallitsemisen tarve uskonnolla johtaa usein harhaan ja sillä on väkivaltaisia seurauksia. Siksi kirkonkin tulee olla hyvin sensitiivisenä toimimaan ja toteuttamaan Jumalan valtakuntaa siinä asemassaan, jonka yhteiskunta, monissa maissa, yksinoikeutetusti on sille suonut. Kristillisen messun lopussa toivotus ”menkää rauhassa ja palvelkaa Herraa iloiten” on toivon jatkumoa. Siihen sisältyy vahva sosiaalieettinen viesti mennä ja tehdä rauhaa todeksi sekä spiritualiteettinen lupaus siitä kuinka luotu saa iloiten palvoa olemassaolonsa lähdeä. Tähän heittäytyessään ihminen on Tutun mukaan vapautettu eksistentiaalisesta dilemmasta ja eikä enää kyseenalaista tarkoituseräänsä, vaan on vapaa palvelemaan ja asettumaan palveltavaksi. Lopulta kristityn tärkein tehtävä on rakastaa ja ottaa vastaan rakkautta. Synti kuoletuu tämän järjestyvän rakkauden edessä, mutta syntisyydestään ei voi irtautua, sillä se osoittaa meille Jumalasta lähtöisin olevan valinnan vapauden. Tutun mukaan Jumala rakastaa ihmistä niin paljon, että antaa tälle vapauden valita myös väärin. Vain tällöin Jumalan rakkaus tulee täydelliseksi kun hän saa antaa syntiselle anteeksi. Vajavaisesta tulee täydellistä.⁶⁷

Bikon hautajaisissa tuolloin lähes 20 vuotta ennen kuin Etelä-Afrikan valtio lakkaisi olemasta apartheidvaltio, Tutu saarnasi ihailemaansa aktivistia muistelllessa kollektiivisuuden sanomaa, jonka pääkohdaksi jo tuolloin kantautui Tutun pääteesi. Eteläafrikkalaiset eivät pääsisi askeltakaan eteenpäin sovinnon tiellä, ennen kuin mustat itse tunnustavat ihmisyytensä ja ihmisarvonsa, jonka menettämiseen heidät oli kasvatettu ja tultiin kasvattamaan vielä useiden vuosien ajan. Sovinto pystyi syntymään vain sellaisten ihmisten välillä, jotka tunnustivat oman ihmisarvonsa ja pystyivät tästä tunnustuksesta käsin kunnioittamaan muita. Tutu onnistui rakentavasti laittamaan *Kristus-allegoriat* Steve Bikon ylle sujuvasti, rehellisesti ja osuvasti tuossa muistopuheessaan. Hänen mukaansa Biko oli todellinen sovinnon mies ja Jumalan rauhan edistäjä, joka sitoutui vapauttamaan eteläafrikkalaiset ja luomaan oikeudenmukaisemman yhteiskunnan, jossa ketään ei arvioitaisi biologisten seikkojen perusteella vähempiarvoisemmaksi Jumalan kuvaksi luotuna ihmisenä.⁶⁸

Tutu toi jo tuolloin selväksi teologisen jumalakäsityksensä. Ihmiskunnan Jumala on *Exoduksen* Jumala, vapauttaja - oikeuden ja vanhurskauden Jumala ja aina oikeuden, vapauden ja hyvyyden puolella. Mustien vapauttamisen agenda ja tasa-arvoisen Etelä-

⁶⁷ Battle 1997, 88-106.

⁶⁸ Tutu 1995, 17- 21.

Afrikan saavuttaminen oli Tutun teologiassa juurikin tämän Jumalan tahto ja tarkoitus. Yli 30 vuotta myöhemmin kirjassaan *God Is Not Christian*, Tutu esittelee Raamatun juutalaiseen narraatioon. Hän vetoaa provokatiivisesti pluralistiseen Jumalaansa, joka ehdottomasti myöskin itkee mereen hukuneiden takaa-ajajien, egyptiläisten takia ja paradoksaalisesti samaan aikaan iloitsee vapautteen päässeiden valittujensa, Mooseksen johtamien israelilaisten kanssa.⁶⁹ Jo varhaisessa kristillisessä luomisen eksegeesissä, jokaiseen ihmiseen Jumala laittaa oman luomisen leimansa siten, että jokaisessa ihmisessä on elämänsä alullepanon hetkenä osa jumalallista, Jumalan kuvaa, *imago Dei*. Ihmisen tarvitsee elämässään hakea ravinteita tälle häneen laitetulle jumalalliselle siemenelle niin, ettei se kuihdu vaan versoaisi ja kasvaisi hengellisesti ja vapaana banaalin ajan ärsykkeistä. Tutun mukaan tämä kasvu inspiroi ihmisen aktiivisuutta oikeudenmukaisuuden taisteluissa vääryyden valtoja vastaan ja tämä kasvu antaa aina toivon vaikka ympärillä olisi kamala todellisuus. Kurottautumalla kohti Jumalaa, ihminen saavuttaa rauhan ja tarkoituksen olemassaololleen sillä olemassaolevan on suostuttava olemassaolonsa lähteen yhteyteen, jotta hän tulisi kokonaiseksi.⁷⁰

Tutun mukaan mustien ja valkoisten tasa-arvoinen Etelä-Afrikka olisi maa, jossa ei ainoastaan mustilla, vaan myös valkoisilla kansalaisilla, olisi vapaus. Saavutettuaan globaalisti tunnustetun asemansa Nobelin rauhanpalkinolla palkittuna karismaattisena puhujana, Tutu on soveltanut useaan otteeseen juuri Etelä-Afrikan apartheidin siron ja ubuntun vapautuksen korrelaatiota teologiassaan. Sitä, kuinka teodikea on ihmisten itsekkyiden ja ahneuden tulosta. Teodikea on siten ennemminkin ontologinen kuin teologinen kysymys. Taas vastaavasti Jumalan tahto ja olemus on yksinkertaisuudessaan kaikkia ja kaikkea luotuaan rakastava, pluralistinen ja anteeksiantava.⁷¹ Teodikean ja siihen sisältyvän synnin perspektiivi ovat luomiskertomuksen paratiisissa sattunut antroposentrinen väärä valinta, jonka seurauksena Jumala paljastaa ihmisilleen näiden kykeneväisyyden tottelemattomuuteen ja pahuuteen. Kuitenkin Kristuksessa Jumalan rakkaus tulee armossa ehyeksi ja kokonaisvaltaiseksi katteeksi ihmiselle. Jumalan kuva tulee osaksi transsendenttista kirkautta ja on sen inspiroimana kykeneväinen toimimaan oikein ja tekemään hyvää. Ihminen on armoitettuna valmis näkemään, kuulemaan ja puhumaan totuuden, myötätunnon ja anteeksiantamisen prinssiipeillä. Ilman lankeemista ihminen ei olisi vapaa valitsemaan ja juuri tähän valintaan perustuvassa toiminnassa,

⁶⁹ Tutu 2011, 12- 13.

⁷⁰ Tutu 2011, 114-126.

⁷¹ Tutu 2011, 54- 56.

ihmisen tietoisuus tulee osalliseksi sydämensä kaipuusta ja ikävästä kohti anteeksiantavaa Jumalaansa. Kristillisessä soteriologiassa Jumala tekee itsensä tiettäväksi ja tahtoo näyttäytyä ihmiskunnalleen voittamalla pahan ristin puussa siten, että hyvän ja pahan tiedon puu saavuttaa sille Jumalan tarkoittaman merkityksensä.⁷²

Tutun teologian keskeisenä lähtökohtana, *teesinä*, on se, ettei Jumala ole kristitty. Tutun teesissä Jumalan universaalista olemuksesta pääsee osalliseksi koko ihmiskunta ja kaikki mahdollinen mitä ylipäätään luotu kosmos pitää sisällään. Tutu argumentoi Raamatun Vanhan testamentin eri kohdilla perustellunkin seikkaperäisesti tätä teologista teesiään. Punaisena lankana Tutu yksinkertaistaa perustelunsa sillä, että kristinusko lähti liikkeelle Jumalan inkarnoituessa ihmiseksi. Koko kristologinen käsitejärjestelmä muotoutui Jeesuksesta ja hänen seuraajistaan. Tätä ennen Jumala ei ollut identifioinut itseään kuvakseen, vaan oli toiminut kuviensa lähteenä, josta kaikki luotu virtasi. Jumala oli kuitenkin ilmoittanut itsensä varhaisille juutalaisille ja Raamatun kirjoituksissa Jumalasta käytetään lukuisia vertauskuvia, toisin sanoen narraatioita. Tutu siteeraa teologisessa ajattelussaan ytimekkäästi klassista kristologista opinmuodostamista Jumalan kolminaisuudesta. Dogmatiikan Tutu systematisoi praksikseksi, jossa kristityt kultivoivat Jumalan kirkkoonsa ja mitätöivät osaltaan tämän kaikkivaltiuutta ja ylivoimaisuutta. Tutun teesissä kirkon ja siinä elävien kristittyjen tärkein tehtävä näkyväisen todellisuuden ajanjaksona, on auttaminen, jakaminen, tasa-arvon, rakkauden ja myötätunnon tuominen käytännön työhön niin, että Jumalan kädet ja kasvot todella konkretisoituisivat kristittyjen olemuksessa ja kirkon olemuksessa. Tämän teesinsä varaan Tutu on rakentanut identiteettinsä kristillisen kirkon arkkipiispana, sekä ylipäätään identifioinut kristityn eksistenssinsä, tähän pluralistiseen ja universaaliseen Jumalakäsitykseensä.⁷³ Tutun rohkeus kuunnella Jumalaansa on vertaansa vailla. Tätä Jumalan kuuntelemisen praksista hän on opettanut ja ohjannut useissa töissään, puheissaan ja toimissaan. Tutun hiljaisen rukouksen meditatiivinen praksis, tuo eittämättä mieleen dominikaaniveljien käsityksen Jumalan löytymisestä. Kun ihminen lakkaa etsimästä Jumalaa, Jumala löytää ihmisen. Tämän aksiooman varhaiset luostariveljet perustivat Raamatun Elian kertomukseen.⁷⁴ Samaa Raamatun kohtaan Tutu turvasi niinä vaikeina hetkinään, jolloin hänestä tuntui,

⁷² Battle 1997, 141-151.

⁷³ Tutu 2011, 4- 20.

⁷⁴ Herran ääni sanoi: "Mene ulos ja seiso vuorella Herran edessä. Herra kulkee siellä ohitsesi." Nousi raju ja mahtava myrsky, se repi vuoria rikki ja murskasi kallioita. Mutta se kävi Herran edellä, myrskyssä Herra ei ollut. Myrskyn jälkeen tuli maanjäristys, mutta Herra ei ollut maanjäristyksessä. Maanjäristystä seurasi tulenlieska, mutta Herra ei ollut tuleksakaan. Tulen jälkeen kuului hiljaista huminaa. *1. Kun. 19:11–12.*

että Jumala on vaiennut.

3. Ubuntu ja kristillinen etiikka

”Sinä olet, koska minä olen---näet minut, näen sinut.”

3.1 Tutun afrikkalaisen etiikka

Ubuntu on Tutun mukaan afrikkalaisen humanismin peruskäsite. Käsitteen avaamiseksi, tämä xhosan- ja bantunkielinen sana tulee jakaa kahtia, sellaisiin sanoihin kuin *Ntu* ja *Ubu*. *Ntu* merkitsee tärkeintä esi-isää, jonka symbolinen synonyymi on Tutun narraatiossa Genesiksen Adam. *Ntu* tarkoittaa lisäksi olevaista (being) jonka liikkeellepanijana on yliolevainen, *jumala (demiurgi)*. *Ubu* on abstrakti ja metafyyssinen käsite, jumaluuden olemus. Se on henki ja hyvätahto (*goodwill*), joka puhalletaan olevaiseen yliolevaisen lahjana. Tutun mukaan Jumala tarkoitti ihmiskunnan yhdeksi perheeksi, jonka tehtävänä on saavuttaa riidoissa kadotettu rauha.⁷⁵

Yhdistettyinä *Ubu* ja *Ntu* muodostavat sanan ubuntu. Afrikkalaisessa, ja erityisesti eteläafrikkalaisessa traditiossa vallitsee ubuntu-humanismi, joka määrittää ihmisten keskinäisen kanssakäymisen ja olemisen edellytyksinä toinen toisistansa huolehtimisen. Ubuntu on ideaalitila, joka kaikessa hienosäädössään joutuu kuitenkin kohtaamaan inhimillisyyteen kuuluvat negatiot: Ahneuden, oman edun tavoittelun, tuhoamisen ja ylipäättään synnin, joka erottaa ihmisen Jumalasta. Xhosankielellä *ubuntu* voi esimerkiksi *wittgensteinilaisen kielipelin* kaltaisen sanojen tarkoituksen haun ja siitä johdettavan logiikan määrittämänä filosofisena käsitteenä tarkoittaa seuraavaa: “Minä olen, koska me olemme.” Tutun puhuessa ubuntusta, keskitytään eritoten ihmisten toimintaan ja keskinäiseen vuorovaikutukseen. Valitettavasti Tutun ajattelussa ihminen ja luonto on vain sivulauseissa, vaikka ilman synergiaa luomakunnan kanssa ihmiskuntaa, ainakin luonnontieteen näkökulmasta, kohtaa vääjäämätön tuho. Tosin Tutun viime aikaiset kannanotot ekoteologian ja luonnon puolesta ovat pyytäneet havahtumaan planeettamme ainutlaatuisuuteen.

⁷⁵ Battle 1997, 39.

Toisaalta afrikkalaisessa ubuntu –antologiassa ihminen on jo valmiiksi synergiassa ympäristönsä kanssa. Afrikkalaisen natiivi suhde luontoon on varjeleva ja kunnioittava, eikä niinkään teollistava ja mekaaninen. Luonnon kanssa halutaan elää sovinnossa. Sovinto toisen ihmisen kanssa sisältyy tähän sovintoon. Ihminen on luomakunnan osa, joka ei ole nykyajassa osannut rajoittaa kapasiteettiaan. Etiikan on kyettävä kontekstoitumaan siihen todellisuuteen jossa maailma on nyt. Se on eri todellisuus kuin Aristoteleen, Jeesuksen tai Augustinuksen maallisena aikana.⁷⁶

Desmond Tutu argumentoi usein puheissaan ja kirjoituksissaan *ubuntuteologiansa* pohjalta päätelemiensä premissien kanssa. Tutun jopa jokseenkin moderni ubuntuteologia on johdannainen traditionaalista ubuntuhumanismin etiikasta. Afrikkalaisuudessa tradition ja teologian synkronoitumisen tekee mahdolliseksi se että tradition jatkoksi rakentuu teologinen käsitejärjestelmä tässä tapauksessa Tutun toimesta. Perinteiselle ubuntuille oli keskeistä asettaa yhteisön etu oman edun tavoittelun edelle. Vastaavan kaltaisen teologisen perustelun Tutu löytää kristillisestä epistemologiasta. Kuitenkin Tutun mukaan länsimaalaisten individualismi on lähes vastakohta afrikkalaisten yhteisöllisyydelle. Ihminen haluaa perustelun olemassaololleen muiden ihmisten ja sen yhteisönsä kautta johon kuuluu. Tutun ubuntun teologisessa etiikassa, tuo yhteisö on koko ihmiskunta. Ubuntussa olemassaolo edellyttää ajattelua, joka perustuu toimintaan hyvien tekojen saattamiseksi yhteisönsä hyväksi.⁷⁷ Tutun usein käyttämässä narraation menetelmässä tätä toimintaa kuvaa esimerkiksi seuraavanlainen tarina:

”Eräs antropologi ehdotti leikkiä joukolle afrikkalaisia lapsia. Hän laitto korin täyteen hedelmiä puun vierelle ja kertoi lapsille, että se, joka on ensimmäisenä korin luona voittaa hedelmät itselleen. Kun kuului ”hep!”, lapset ottivat toisiaan kädestä kiinni, juoksivat yhdessä ja voittivat yhdessä. Sitten he istuivat yhdessä nauttimaan palkinnosta. Kun antropologi kysyi, miksi he juoksivat yhdessä – yksinhän olisi voinut saada kaikki hedelmät yksin itselleen – he sanoivat: ”Ubuntu, kuinka yksi voi olla iloinen, jos muut ovat surullisia?”⁷⁸

Länsimainen antropologia selittää perinteisesti afrikkalaisia asioita viittaamalla jumaliin ja henkiin. Eurooppalainen tutkimusmatkailija villi-ihmisten keskellä hurjissa luonnonolosuhteissa on se lattea kuva, johon jopa akateeminen niin sanottu *nojatuolianantropologia* maalasi omia johtopäätelmiään toiseudesta. Perinteisen eli esitieteellisen ja spiritistisen erottaminen modernista tieteellisestä ajattelusta tapahtuu

⁷⁶ Bell, 2002, 37-50.

⁷⁷ Battle 1997, 47 -50.

⁷⁸ Tyypillinen narraatio afrikkalaisessa traditiossa, tosin melko modernina. Tarinan on oletettavasti laittanut liikkeelle Desmond Tutu tai joku toinen afrikkalainen ajattelija, mutta tarinan kirjoitettua lähdeä ei ole. Olen kuullut tämän tarinan kenialaiselta ystävältäni englanninkielisenä. Suomennos oma.

selkeästi artikuloiduin kriteerein. Looginen positivismi perustuu juuri kriteerien esittämiselle. Afrikkalaiset yhteiskunnat ovat länsimaisittain katsottuna nykymaailmassa lähimpänä intellektuaalisen kehityksen esitieteellisessä vaiheessa olevia yhteiskuntia. Täten kulttuurien välisten ajattelutapojen erottelu on jäänyt tekemättä ja perinteisten esitieteellisten ominaispiirteiden on katsottu länsimaisesta antropologiasta käsin ilmentävän perinteistä ajattelua yleensä. Länsimaisessa traditiossa on tehty retorisia tulkintoja afrikkalaisen ja länsimaisen ihmisen luonteen välisistä eroista. Esimerkiksi aristoteelisen kategorioinnin juurista ovat ubuntun heikentämiseksi nousseet juuri ne käsitykset, joissa afrikkalaiset nähdään älyllisesti alempiarvoisina. Yksi haittatekijä liittyy afrikkalaisten kuvaan itsestään. Länsimaisen antropologian ja nykyisen afrikkalaisen tilanteen riittämättömän kriittisen analyysin vuoksi monet hyvissä asemissa olevat afrikkalaiset, kuten Tutu, saattavat samaistaa afrikkalaisen ajattelun usein perinteiseen afrikkalaiseen ajatteluun, joka taas ei ole eduksi modernisaatiolle jota juuri samat afrikkalaiset kannattavat. Nykyaikaisten ja perinteisten humanitaaristen asenteiden välinen hienosyinen vuorovaikutus on edellytys jotta sellainen ihmisyyteen kuuluva käsite kuten ubuntu, on ollut mahdollista soveltaa eteläafrikkalaisessa yhteiskunnassa. Totuuskomission jakama korjaava oikeus ei todennäköisesti olisi mahdollistunut ilman tietoisuutta ubuntun traditiosta ja sen suomista mahdollisista mahdollisuuksista.⁷⁹

Kun pyritään afrikkalaisen aitouden ja persoonallisuuden vaalimiseen, motiivina toimii aito halu säilyttää afrikkalaisten oma ja alkuperäinen kulttuuri joiden kollektiiviseen omanarvontunteeseen kolonialismi on haitallisesti vaikuttanut. Tämä ei suinkaan ole vain afrikkalaisten primääri kokemus, vaan myös globaali alistetun ja valloitetun kansan osa. Kuinka paljon esimerkiksi suomalaisten kollektiiviseen oman arvon ja identiteetin tunteeseen on vaikuttanut historiallinen kartasto, jossa Suomi oli pitkään osa Ruotsia ja Venäjää? Apartheidin jälkeisestä Etelä-Afrikan kohdalla voitiin Tutun mukaan puhua eheytyneestä yhteiskunnasta. Kun apartheidista päästiin eroon, valkoista väestönosaa ei häädetty, alistettu tai viety teloitettavaksi, vaan yhteiskunta pyrittiin saattamaan rauhanomaiseen tilaan muun muassa totuus- ja sovintokomission (TRC) ja korjaavan oikeuden suoman anteeksiantamisen keinoin, ubuntu soveltaen.⁸⁰ Kyseessä oli maailmanlaajuisesti jokseenkin ainutlaatuisesta ja ideaalista tilanteesta, jonka kaltaista sovittelua on pyritty harjoittamaan muuallakin maailmassa. Ubuntu voisi parhaimmillaan kehittyä globaali humanitäärisyyden peruskäsite. Toisaalta ubuntun

⁷⁹ Bell 2002, 85-90.

⁸⁰ Tutu 2001, 235-248.

voi nähdä idealistisena utopiana, jota tavoitella, mutta jota koko ihmiskunta ei milloinkaan kykene kollektiivisesti saavuttamaan. Olisiko ihmiskunnalla enemmän toivoa, jos se demokratian sijaan pyrkisikin toteuttamaan ubuntuä? Onko maailmassa nykyisin tarvetta sellaiseen eettiseen, teologiseen ja filosofiseen pohdintaan, joka tunnistaisi ja erottaisi omien kansallisten kulttuuriensa takapajuiset piirteet säilyttämisen arvoisista, sellaisista kuten ubuntu? Ubuntuhan voi käytännöllisyydellään tarjota eheyttävän kuvan universaalista yliolevaisuudesta, johon kaikki olevainen on kiinnittyneenä. Toisaalta taas koko ubuntuin systeemiä tekee tieteelle ja humanistis-filosofiselle ajattelulle tuntemattommaksi sen analyttisyyden puute. Huomioitavaa on että globaalisti uskonnon, moraalien ja politiikan alueet mukaan lukien näiden traditiot, ovat olleet kautta aikojen jokseenkin irrationaalisia ja kontekstuaalisesti muuttuvaisia. Senkin johdosta mitään pysyvää, *ad hoc*, analyttisyyttä on haastavaa saavuttaa.

3.2 Narratiivinen teologia –Tutun saarnojen ja puheiden vertauskuvista ja kertomuksista

Tutu on kirjoittanut ajatuksiaan paljon käsikirjoituksina muistiinpanoihinsa, eikä niistä kuin osa on tullut julkaistuksi. Näistä ajatuksistaan Tutu on rakentanut puheitaan, luentojaan ja saarnojaan. Saarnojaan, luentojaan, paneelikeskusteluja ja eri tilaisuuksien puheitaan Tutu ei ainoastaan luennoi tai passiivisesti osallistu, vaan esittää niissä ajatuksiaan kirjavasti ja usein siten, että kuulija tulee kiinnitetyksi taitavan puhujan ja keskustelijan elävään retoriikkaan. Tutun teologinen retoriikka on narratiivista teologiaa, johon kontekstuaalinen uskontodialogi, mystiikka ja panenteistinen pluralismi tuo uskottavan ajattelun järjestelmällisyyden, joissa sanat johdattavat kielellisesti ajattelua siten, että kuulija ei jää tyhjäksi. Toisaalta Tutulla on tapana toistaa narraatioitaan, mutta toistollaan hänen motivaationsa on tehdä sanomansa dogmatiikka tiettäväksi. Se, mikä on Tutun ubuntu-teologian ydintä, on ytimekästä totuuden saarnaa, josta hän ei poikkea, mutta jota hän on valmis soveltamaan eri lähtökohtien sisällön mukaisesti. Tutun saarnoissa Raamatun eri kertomukset saavat filosofisia ja humanitaarisia ulottuvuuksia, mutta samalla ne ovat tämän Jumalan miehen alastomia ja perusteellisia ilosanoman julistuksia. Ne virtaavat siitä kristillisestä uskosta ja identiteetistä, joita tällä

afrikkalaisella pastorilla on.⁸¹

Tutun puhuessa ubuntuusta tulkitsijan on nähtävä hänet omin silmin, jotta hän ymmärtäisi paremmin mitä ubuntu on Tutun mukaan. Tutun ilme ja äänenpaino ovat ratkaisevassa roolissa ja hän enempi tulkitsee kaikilla aisteillaan ubuntua kuin kirjoittaa sitä analyttisesti ylös. Onneksemme Tutu on aikalaisemme ja hänestä löytyy paljon videoitua materiaalia. Miten olisikaan esimerkiksi Jeesus näyttäytynyt meille, jos emme ainoastaan lukisi todistuksia hänestä, vaan saisimme oikeasti nähdä liikkuvan kuvan koosteita hänen puheistaan ja teoistaan? Ilmeisesti tämänkin johdosta juutalais-kristillisessä traditiossa ajatus ihmisestä Jumalan kuvana, *imago Dei*, saa ison merkityksen. Samoin kristillisen tradition näkökulmasta Kristuksen imitointi, *imitatio Christi*, tai yleisemmin puhekielessä Kristuksen seuraaminen, on ideaalina ajatuksena sellainen kristityn identiteetti, josta Kristuksen olemus; teot ja opetukset heijastuvat mahdollisimman autenttisesti katsojalle ja kuulijalle. Tutun ubuntu-teologiassa kaikki ihmiset ovat, eivät vain kristityt, elävän Jumalan eläviä ja kolmiulotteisia kuvia, mutta Kristuksen seuraaminen tekevät sen hengellisen kasvun siitä kuvansa idusta, jonka Jumala on kaikkiin luotuihinsa laittanut. Tämä hengellinen kasvu on ihmisen vapaa valinta, johon Jumala ei ihmistä pakota, mutta jota kohti Jumala ihmistään johdattaa.⁸² ”Sieluni on levoton, kunnes se saa levon Sinussa”, toteaa tästä johdatuksellisuudesta Afrikassa syntynyt kirkkoisä Augustinus.⁸³

Raamattu on narraatioiden kokoelma, jonka narraatiot ovat täynnä allegorioita. Nämä allegoriat voivat avata meditatiiviselle tulkitsijalle transsendenttisiä merkityksiä, joita hän on kykeneväinen soveltamaan ja kontekstuaalisesti tulkitsemaan omassa todellisuudessaan, omasta kulttuuristaan johdettuna. Joskus tulkitsijan aistit eivät ole adaptoituneet sille taajudelle, josta hyvyys ja totuus kuuluvat, vaan tulkinta menee pieleen. Pieleen mennyt tulkinta traumatisoi kuulijan ja hänelle ei muodostu rakastavaan ja oikeudenmukaiseen Jumalaan pohjautuvaan kuvaa tästä kuulemastaan, *pseudoteologisesta epätotuudesta*. Mutta jos ihminen Tutun mukaan antautuu Jumalan hyvyteen, totuuteen ja rakkauteen, antaen Jumalan löytää ihmisen itsensä, tuo transsendenttinen merkitys on aito uskon lahja, jonka tulkinta saa kuulijassaan aikaan hyvää hengellistä kasvua. Teosentrisesti kaikki luotu on tehty hyvyteen osalliseksi,

⁸¹ Battle 1997, 152-162.

⁸² Tutu 2010, 41-55.

⁸³ *Augustinus (354-430) on läntisen kristillisen kirkon merkittävä kirkkoisä, joka työskenteli filosofian ja teologian yhteensovittamiseksi.*

mutta antroposentrinen teodikea aiheuttaa synnin toistuvuuden. Näin ollen ilman teosentristä totuuteen ja sovintoon pohjautuvaa anteeksiantamista, individualisminsa illuusiossa elävä ihmiskunta olisi ajautunut kaiketi lopullisesti eroon Jumalastaan ja kuollut lopullisesti. Tutulle koko kristinuskon allegorinen ja transsenttinen todellisuus on teologisesti yhtä todellista, kuin luonnontieteelle on empiiriset ja relativistiset käsitteet todellisia. Tutun käsitys maallisesta oikeudesta ja solidaarisuudesta on suoraan johdannollinen jumalallisen triumfaalisesta järjestelmästä, jonka heijastus on luotu todellisuus ja jossa langennut ihmiskunta palaa aina uudelleen olemassaolonsa lähteelle, hyvyyden voimaan tarrautuen.⁸⁴

3.3 Mustan ja valkoisen Afrikan katarttinen synergia

Desmond Tutu ilmaisee usein parafraaseissaan eteläafrikkalaisen valkoihaisen synonyymiksi länsimaiselle ihmiselle, kuten seuraavassa:

”Unlike westerns, Africans have a synthesizing mind set, as opposed to the occidental analytical one. That doesn’t mean Africans are better or worse; it just says God is smart. Westerns have analysis. We have synthesis. Westerns have a very strong sense of individualism. We have a strong sense of community. Because westerns have a strong sense of the value of the individual, they are able to take personal initiatives. It’s not easy, when you are a community-minded person, to go against the stream... This feel for religious and spiritual realities has made it difficult for atheistic and materialistic ideologies, such as communism, to attract many African adherents.”⁸⁵

Tutun ajattelua ja teologisia näkemyksiä ovat ensisijaisesti muokanneet hänen geneettisyytensä sidoksissa oleva identiteetti eteläafrikkalaisena mustaihoisena. Myöhemmin hänen työnsä anglikaanikirkon ja Nobelin rauhanpalkinnolla palkittuna piispana Etelä-Afrikassa ovat nostaneet Tutun ajatukset ja teesit koko maailman tietoisuuteen. Eteläafrikkalaista yhteiskuntaa useamman vuosikymmenen ajan määritellyt rotujen erotteluun pyrkivä rotusortopolitiikka eli apartheid hiipui 1990-luvulla yhteiskuntapoliittisen, sosiaalieettisen ja -teologisen muutoksen myötä. Tämä muutos tarjosi mahdollisuuden tasa-arvoisemmalle yhteiskuntajärjestelmälle.

1990-luvulla Etelä-Afrikan uudistuessa Desmond Tutulla oli ratkaiseva rooli totuus- ja sovintokomission (TRC) puheenjohtajana, toteuttamassa ja tekemässä työtä kotimaansa

⁸⁴ Tutu 2010, 141-157.

⁸⁵ Battle 1997, 3.

yhtenäisyyden ja rauhan saavuttamiseksi. Systemaattisesti harjoitetun apartheidin raskas perintö kääntyi myöhemmin eduksi mahdollistaen sovintoprosessin markkinoimisen ja kansallisen eheyden edistämisen. Kuten yksilökin, vain sellainen yhteisö ja kansakunta, joka kykenee dialogiin itsensä kanssa, voi olla aidosti ehyt. Totuus tekee kipeää, mutta vaikeneminen tappaa.⁸⁶

Tutu puhuu paljon *ubuntusta* eli universaalista afrikkalaisesta elämänfilosofiasta. Arvopremissi kiteytyy ubuntussa argumenttiin, joka ilmenee ihmisen riippuvuussuhteessa toisiin ja toisenlaisiin ihmisiin. Ubuntu merkitsee yhteisöllisyyttä, yhteisvastuuta, myötäelämistä ja huolenpitoa toisista.⁸⁷ Tutun ubuntuteologian mukaan kaikki ihmiset ovat luotuja Jumalan kuvaksi. Apartheid mitätöi osalta ihmisistä heidän *oikeutensa Jumalan kuvaksi*, heidän ihmisarvonsa sekä yhteiskunnallisen vaikuttamisen ihonvärin, Tutun mukaan biologisesti merkityksettömän seikan, johdosta.⁸⁸

Apartheidin ollessa virallinen yhteiskunnallinen premissi Etelä-Afrikassa sen musta väestö oli muistuttanut, etteivät valkoiset olisi vapaita ennen kuin mustat olisivat vapaita. Kun maa oli jakautunut rotuerottua harjoittaneen hallinnon aikana, ei se hetkessä muutu kuin ihmeen kautta yhtenäiseksi, vaikka tällainen hallinto lakkaa. Anteeksiantamisen oleellisena premissinä toimi tuolloin ubuntuun sisällytetty totuuteen pyrkivä sovinto. Ubuntu-ideassa tasapaino oikeudenmukaisuuden, vastuullisuuden, vakauden, rauhan ja sovinnon välillä oli löydettävissä ja tähän ideaan Tutun johtama totuuskomissiokin luotti kuullessaan uhreja ja rikollisia. Monissa totuuskomission käsittelemissä tapauksissa rikosten ainoat elossa olevat todistajat olivat rikoksentekijät itse. Jotta totuuden olisi mahdollista tulla julki eteläafrikkalaisessa kontekstissa, oli komission jaettava oikeutta toisin kuin mitä länsimaiseen traditioon perustuvassa oikeudenkäynnissä oli totuttu. Tähän prosessiin tarvittiin ubuntuja ja Tutun kehittämää ubuntuteologiaa. Armahdusta hakevien rikoksentekijöiden täytyi itse todistaa, että he olivat tehneet täyden tunnustuksen. Armahduksen hakijat pyrkivät täyttämään heille asetetun velvoitteen koko totuuden paljastamiseksi.⁸⁹

Onko rankaiseminen antroposentristä ja armahtaminen vastaavasti teosentristä? Rankaisemisen merkityshän on sovinnon saavuttamisessa ja väärän teon sovittaminen. Ihmisellä on ehdollinen taipumus saada oikeutta ja saattaa syyllinen korvaamaan ja katumaan tekemäänsä paha. Tästäkin johtuen kenestäkään *Jumalan kuvasta*, kuten Tutu

⁸⁶ Tutu / Wuori 2001, 13-15.

⁸⁷ Battle 1997, 38-40.

⁸⁸ Tutu 2001, 22-25.

⁸⁹ Tutu 2011, 38-47.

ihmisen määrittää, ei tunnu hyvältä elää yhteiskunnassa, jossa rikoksentehtävien sallitaan kulkea armahduksen suojaamina vapaina ja rangaistuksetta. Uudelleen eteläafrikkalaiseen kontekstiin muokattu laki kehotti palauttamaan uhrien ihmisarvon yhteiskunnan täysvaltaisina kansalaisina. Tämän toteuttamiseksi totuuskomissioon tulleiden todistajien, niin uhrien kuin rikollisten, oli mahdollista kertoa omat tarinansa omin sanoin. Väärintekijän uhrilleen aiheuttaman vaurion tiedostaminen ja sen myötätuntoon johtava eheyttävä katuminen on ollut korjaavan oikeuden näkökulmasta merkityksellistä, sillä muutoin kauna ja epätotuus olisivat jääneet osapuolien vallitseviksi asenteiksi, eikä sovintoon johtavaa yhteiskunnallista eheytymistä olisi saavutettu. Anteeksiantamisella on ratkaiseva asema yhteisön selviämisessä.⁹⁰

Tutulle ubuntun käsite itsessään on teologiaa. Välittävä riippuvuussuhde toiseen ihmiseen ja suhde näkyvään todellisuuteen, luontoon ja sen elämän osa-alueisiin, ovat Tutulle kristillisyyttä, josta hän ei lähde erottelemaan humanistista tai tieteellistä tulkintaa todellisuuden luonteesta. Itse asiassa Tutun teologia on dialogia, johon ubuntu kontekstoituu. Tässä teologisessa käsityksessä Jumala ei ole kristitty, mutta ei liiemmin juutalainen tai muslimikaan. Tutun mukaan Jumala on Jumala. Iäinen olio, joka on erilaisten uskomusjärjestelmien sekä uskontojen tulkinnoista ja dogmeista riippumaton olemassaolon lähde. Kristillinen riitti, eli messu, tarjoaa Tutulle yhden väylän tulla kommuuniossa lähelle omaa Jumalaa. Tämä ei kuitenkaan Tutun teologiassa sulje ulkopuolelle muita uskonnollisia riittejä tulla lähemmäksi Jumalaansa. Tutun on vaikea jakaa dogmatiikan soteriologinen käsitys siitä, että kirkon ulkopuolella ei ole pelastusta. Hänestä Jumala on mahdotonta laittaa vain yhteen tiettyyn uskonnonjärjestelmään, varsinkin jos tuo järjestelmä diskriminoi jotakin ihmisryhmää sen inhimillisten ja synnynnäisten ominaisuuksien johdosta.⁹¹

Onko mustan ja valkoisen Afrikan katarttinen synergia on osa laajempaa, kollektiivista ja globaalia katarttista synergiaa? Usein kansoja ja eri ihmisryhmiä vaivaa kollektiivinen itseanalyysin puute ja se johtaa katkeruuteen ja perättömien syyllisten nimeämiseen. Katarttinen synergia taas johtaa oikeudenmukaisten ratkaisujen saavuttamiseen, mutta samalla kollektiivinen ja globaali katarttinen synergia on utopia, joka jää ihmiskunnan näkyvässä todellisuudessa toteutumatta. Maailmassa oleva teodikea on *ad hoc*, jos ei muuttumaton niin lähtemätön. Genesiksessä tapahtunut lankeemus ei katoa, vaan pysyy olevaisena osana inhimillisyyttä. Ainoastaan synnin kollektiivinen

⁹⁰ Tutu 2011, 25-36.

⁹¹ Tutu 2011, 53-56.

tunnustaminen ja tunnistaminen luo reittejä anteeksiantamiseen, jossa pahuus mitätöityy, yhä uudelleen ja uudelleen. Anteeksiantaminen on jatkumon prosessi, joka toistuu ja tekee joka kerta vääryyden, *tabula rasa*, tyhjäksi.⁹²

4. Anteeksiantamisella kohti sovintoa ja totuutta

”Totuus tekee kipeää, mutta vaikeneminen tappaa.”

4.1 Totuutta, sovintoa ja vapautta sorretuille sekä sortajille

Etelä-Afrikassa yksikään ihminen ei ollut vapaa, siinä merkityksessä että, apartheidin aikana noudatettiin omalaatuista yhteiskuntajärjestelmää. Ei valkoinen, eikä musta persoona. Ihmiset elivät illuusiossa jossa toisella osalla kansaa oli rajoitettua vapautta ja toisen kansan osan vapaus oli riistetty. Pigmentokratian eli aristoteeliseen kategorointiin nojaavan rasistisen käsitejärjestelmän epäoikeudenmukaisuutta kuvaa esimerkiksi se, että 18 vuotta täyttänyt valkoihoinen nuori sai äänioikeuden, mutta kuusissakymmenissä olevalta mustaihoiselta Johannesburgin arkkipiispalta ja Nobelin rauhanpalkinnon voittajalta äänioikeus oli evätty sen johdosta, että hänen ihonsa oli toisen värinen. Toisenlaisuus riitti perusteluksi apartheidin eli systemaattisen rotuoppijärjestelmän harjoittamiseen kokonaisen yhteiskunnan tasolla.⁹³

Valkoiset olivat valinneet oman vapautensa rajoittamisen, riistämällä vapauden mustilta. Loogisesti ihmiskuvaa vääristävää käytäntöä oli kokonaisen valtion tasolla toteutettu Etelä-Afrikassa vuosikymmenestä toiseen. Esimerkiksi jos valkoinen lapsi myötätuntoisena oliona kyseenalaisti tilanteen, jossa mustaihoinen nainen joutui valkoisen poliisimiehen kovakouraiseen käsittelyyn, riensi tämän äiti perustelemaan tilannetta apartheidin teologialla. Valkoisilla oli Jumalan silmissä erityinen asema verrattuna mustiin. Perusteluksi kelpuutettiin omintakeinen kreationismi eli Jumalan luomistyötä koskevaa tulkinta. Tulkinnan mukaan Jumala loi mustia ja valkoisia ihmisiä samaan tapaan kuin hän loi hevosia ja aaseja. Jokaiselle annetaan sen mukaan kuin

⁹² Bash 2007, 101-110.

⁹³ Tutu 2001, 19-28.

Jumala on suonut ja luonut.⁹⁴

Vapautensa illuusiassa, aikoinaan vapaussotansa eli buurisotansa taistelleet afrikaanerit, olivat edenneet kohti systemaattisesti vapautta rajoittavaa apartheidia. Kun 1990-luvulle tultaessa Etelä-Afrikkaa pitkään piinanneen rotuerottelupolitiikan raskaasta perinnöstä pyrittiin eroon, haluttiin *rankaisevan oikeuden* sijaan kehittää järjestelmä, joka mahdollistaisi vapauden kaikille eteläafrikkalaisille. Yksi syy vaihtoehdon etsimiseen oli se, että rankaisevan oikeuden nähtiin toimivan myös *koston* työkaluna. Oikeusprosessia varten perustettiin totuus- ja sovintokomissio (TRC), jonka tarkoituksena oli jakaa rajatun ajan *korjaavaa oikeutta*. Länsimaalaiselle traditiolle jokseenkin vieras oikeuskäytäntö yhteiskunnallisen harmonian ja vapauden saavuttamiseksi, oli ollut ominainen afrikkalaiselle traditiolle. Korjaavassa oikeudessa oikeutta jaetaan Tutun mukaan siten, että aikaisemmin vallinnut yhteisön, Etelä-Afrikan tapauksessa koko yhteiskunnan, epäoikeudenmukaisuus pyritään oikeuden mukaistamaan sovittelun keinoin. Kaikki diskriminointi pyritään mitätöimään niin, että uhrin arvon palauttamisen lisäksi myös syyllisen, toisin sanoen väärintekijän, arvo pyritään palauttamaan. Vieläpä siten, että myös väärintekijä saa mahdollisuuden palata sen yhteisön jäseneksi, jota on vaurioittanut. Paha teko säilyy särönä pahantekijän omatunnolla, mutta hänen on mahdollista saada sortamansa yhteisön myötätunto rakentaessaan tulevaisuuttaan yhteisössä. Etelä-Afrikan jättäessä apartheid taakseen, kaikille eteläafrikkalaisille annettiin korjaavan oikeuden suoma totuuden kertomisen ja kuulemisen vapauttava mahdollisuus.⁹⁵

Ilman totuuden etsimistä on lähes mahdotonta tavoitella vapautta saati autonomiaa. Tutun käsityksen mukaan totuus toimii elämää kannattelevana lähteenä, joka on ymmärrettävä moraalisen universumin peruspilarina. Toisin sanoen, Tutun teologisessa etiikassa totuus on Jumalan yksi synonyymi, samaan tapaan kuin rakkaus. Tutun mukaan se, mitä eteläafrikkalaiset saivat aikaan vapauduttuaan apartheidin taakasta, voi toimia ideaalina ubuntun mallina muille vapauttaaan riistäville rasistisille maailmankolkille. Ja kuten yksilökin, vain sellainen yhteisö ja kansakunta, joka kykenee dialogiin itsensä kanssa, voi olla aidosti ehyt ja jokseenkin vapaa. Relevantit elämää suojelevat lait toimivat tarkoituksenmukaisina periaatteina, ollen positiivisesti rajoittamassa yksilön, yhteisön ja kansakunnan vapautta. Toisaalta demokraattisessa järjestelmässä, jossa kansalaiset ovat äänioikeutettuja valitsemaan maallensa parlamentin ja hallituksen, jotka

⁹⁴ Battle 1997, 12-31.

⁹⁵ Tutu 2001, 38-48.

säättävät ja päättävät laeista, voidaan ajautua kohti politiikkaa, joka toimiikin mielivaltaisesti, äänestäjät pettäen. Tällöin demokraattisessa politiikassa oppositiolla on vastuu tiedottaa kansalaisia ja opponoida rakentavasti mielivaltaista hallitusta ja ryhtyä toimenpiteeseen väärän toiminnan estämiseksi. Diktatuuriassa, jossa oppositio tukahdutetaan voimakeinoin, ollaan ajautettu kauas demokratiasta. Apartheid ja siitä johdannainen epätotuudellinen pigmentokratia, oli vapautta riistävää mustavalkoista rotusortopoliittista diktatuuriaa, johon kaikki eteläafrikkalaiset oli kollektiivisesti ja harhaanjohtavasti kasvatettu. Tarvetta Tutun, Bikon ja Mandelan kaltaisille mustille oppositiojohtajille oli valtavasti, sillä sekä sorretuille että sortajille, täytyi paljastaa totuus ja pyrkiä sorrosta vapauteen. Useinkin totuus tekee kipeää, mutta vaikeneminen on kuolettavaa. Tutun teologiassa totuudella on katarttinen vaikutus ja totuus on siis Jumalan synonyymi niin kuin on rakkauskin. Totuudellisesta ja todellisesta rakkaudesta syntyy anteeksiantaminen ja anteeksiantaminen on tie vapauteen. Ihmisen on vaikea antaa ja saada anteeksi, jos hän ei tunnista itsessään olevaa Jumalan kuvallisuuttaan. Ihmisen on vaikeata pitää elämää pyhänä, jos hänellä ei ole sisäistä ja kontemplatiivista havahtumista mystisestä pyhydestä, joka ajaa häntä kohti oikeudenmukaisuutta, kyvykkyyttä erottaa hyvä ja paha. Paatuminen on vaikenemista ja vaikeneminen ei ole hyvästä.⁹⁶

Tutu haluaa itse nähdä itsensä ennemmin poliittisena pappina kuin radikaalina teologina. Kuitenkin hänen teologiset premissinsä ovat olleet globaalistikin radikaaleja ja kirkkoa ravistelevia. Poliittisen apartheidin vastaisen ihmisoikeustaistelunsa jälkeen, Tutu on ollut jo parikymmentä vuotta aktiivinen ja radikaalikin teologi monissa eri forumeissa ubuntuteologisen retoriikkansa kanssa. Onko Tutun ajattelu ristiriidassa hänen itsensä kanssa? Enemminkin Tutu on ajattelijana siitä harvinainen, että hän opponoi omaa teologiaansa. Hänellä ei ole yhtä ja ainoaa tapaa esitellä itselleen tärkeitä aiheita, vaan hän tarvittaessa muokkaa ja kontekstuaalisesti sovittaa teologiaansa lähtökohtanaan totuuteen pyrkiminen. Toisinajattelihoitaan kohtaan hän on ymmärtäväinen, mutta tahtoo kuulla perustellut argumentit ja tahtoo käydä dialogia, jonka tuloksena on yhteisymmärrys ja sovinto. Myös Tutun itsensä on täytynyt toteuttaa anteeksiantamista ja olla erityisen tietoinen omasta erityisasemastaan. Hänen persoonassaan hengellisenä johtajana, mutta myös kristittynä ihmisenä, on myötätuntoa, mutta Jumalan ja kirkkonsa hänelle asettamin valtuuksin, hän tahtoo edelleen puhua suoraan siitä mistä ei hänen asemassaan hänen arvostelijoidensa mielestä olisi sopiva puhua. Apartheidissa eläminen

⁹⁶ Battle 1997, 153-179.

on tehnyt Tutusta yhden maailman tunnetuimmista ihmisoikeusteologeista, joka jo 80-luvulla taistellussaan kotimaansa sortojärjestelmää vastaan, tuli palkituksi Nobelin rauhanpalkinnolla. Tämä oli merkityksellinen ääni ja kannanotto kansainväliseltä taholta kaikille eteläafrikkalaisille. Uskontodialogi on ollut Tutulle erityisen tärkeä työkalu hänen rauhantyössään. Ymmärtämällä uskontoa, ymmärtää maailmaa ja ymmärrys on tärkeässä roolissa diskriminointia poistettaessa. Naivit pelkistyksen eivät ole dialogia Tutun teologiassa, vaan monisäikeisen substanssin kultivoituminen eri uskonnonjärjestelmiksi. Dialogissaan muiden uskontojen hengellisten johtajien kanssa, Tutulle on kuitenkin merkityksellistä pysyä Kristuksen seuraajana ja sitä hänen ei tarvitse erikseen osoittaa, sillä omasta pappeudestaan käsin hän on uskontojen ja aatesuuntausten välisessä dialogissa näkyvin tuloksin elämässä Kristustaan todeksi, *imitatio Christi*.⁹⁷

4.2 Käsitteellisyydestä toimintakokemusmenetelmiin

Totuudella on monta kertojaa ja totuuden puolesta todistetaan. Totuuden vuoksi kuollaan ja totuudessa halutaan elää. Tutun mukaan eteläafrikkalaiset kokivat sukupolvien ajan apartheidin valheiden verkoissa elämisen piinan ja oman arvonsa riiston, tai vastaavasti sen valheellisen pönkittämisen. Kansakunta, joka elää vuosikymmenet valheellisen hierarkkisessa ja systemaattisessa rotusorron ikeessä, ei ole hetkessä valmis katsomaan totuutta silmiin ja elämään sitä todeksi yhtenä ja tasa-arvoisena kansana. Uhrit eivät voineet hetkessä sopia sortajiensa kanssa heille tapahtuneita vääryyden kipeitä kokemuksia. Matkalla totuuteen tarvittiin katumusta, sovintoa ja anteeksiantamisesta kumpuavaa ubuntua.⁹⁸

Tutu esittää seuraavan perustavanlaatuisen kysymyksen. Miten katumusta voisi vaatia, jos sortaja ei tiedä tai tunnista persoonassaan niitä negatiivisia ja destruktiivisia piirteitä, jotka koituvat tuhoksi lähimmäiselle? Voisiko tällaisen pahantekijän armahtaa ja antaa hänen jatkaa realistisesti elämäänsä yhteisön tasa-arvoisena jäsenenä? Ilman katumusta olisi mahdotonta vaatia minkäänlaista oikeudellista sovintoa, saati ehdollista anteeksiantoa. Ehdosta riippumatonta, ehdotonta anteeksiantamista voi sen sijaan olla ja

⁹⁷ Battle 1997, 156-179.

⁹⁸ Tutu 2001, 279-285.

sellaista uhri tarvitsee vapauttaakseen itsensä kärsimästään vääryydestä. Katumusta ei taas syntyisi, jos pahantekijä ei näe tai halua tajuta totuutta ja myöntää sitä. Korjaavan oikeuden ongelma, jota eteläafrikkalainen totuuskomissio jakoi, suhteessa rikoksien sovituksiin perustuvaan rankaisevaan oikeuskäytäntöön, johon yleisemmin on totuttu, oli juuri siinä, miten pahantekijä saataisiin aidosti katumaan pahoja tekojaan sovittamatta niitä rangaistuksella? Afrikanerin eli valkoihoisen eteläafrikkalaisen, joka oli syyllistynyt zulun eli mustaihoisen eteläafrikkalaisen murhaan, täytyi todistettavasti vakuuttaa tekonsa motiivin olleen poliittinen ja apartheidista riippuvainen. Jos näin ei olisi, armahdusta ei myönnettäisi. Jos taas pahantekijä koetti todistaa syyttömyyttään, mitään armahdusta ei tarvittu, sillä syytöntä ja tai itseään syyttömäksi väittävää, ei armahdettu. Oikeudessa syytettynä oleva on lähtökohtaisesti syytön kunnes toisin todistetaan ja hänestä tulee syyllinen. Todistamisen ytimessä ei syytetylle tässä tapauksessa ollut oman syyttömyytensä osoittaminen, vaan päinvastoin, oman syyllisyytensä osoittaminen. Jos ei uhria enää ollut olemassa, vastuu totuudesta siirtyi sortajalle. Armahduksia ei myönnetty suvereenisti, vaan oikeudenmukaisesti. Totuus- ja sovintokomission metodi oli muulle maailmalle osoitus siitä, että sodalle ja väkivallalle on olemassa vaihtoehto, jos osapuolilla on tarpeeksi rauhanomaista tahtoa sovintoon. Tutun mukaan totuuden kertomisesta ja pahan tekonsa katumuksen kokemuksesta ja todeksi elämisestä johtuen, kriteerit täyttävä armahdus kyetään myöntämään. Tällä tosiasioihin perustuvalla totuudella voisi olla yhteisöä ja sortajaa parantavat vaikutukset. Jos taas uhri on elossa, ei tosiasioihin perustuvalla totuuden kokemuksella ole vastaavanlaista katarttisuutta eli parannuttavaa vaikutusta uhrille, joka on kuitenkin koko oikeudenjaosta kumpuavan totuuden kokemisen keskiössä. Vapautuakseen kärsimyksestä tarvitsee anteeksiantamista, joka on käsitteenä ja ihmiselle tapahtuvana toimintana syvälinen, liikuttava ja monisäikeinen. Tämänkin takia anteeksiantaminen ei ole vain kevyt tapahtuma, vaan perustavanlaatuinen ja eheyttävä eksistentiaalinen toimintakokemus.⁹⁹

⁹⁹ Tutu 2001, 275-300.

4.3 Totuuden oikeudellisuus – Sateenkaarikansa pääsee osallisiksi sovinnosta ja toivosta

Tutun ja Tutun ubuntuteologian mukaan on olemassa kolmenlaista erilaista totuutta. Ensiksi oikeusopillinen, tosiasioihin perustuva totuus, joka voidaan dokumentoida ja näyttää toteen. Toiseksi sosiaalinen totuus, toisin sanoen kokemuksen totuus, joka perustuu vuorovaikutukseen, keskusteluun ja väittelyyn. Kolmantena on henkilökohtainen totuus, joka voidaan kokea katartisena eli parantavana totuutena. Tutun mukaan totuuden kieltäminen voi merkitä oman persoonansa kieltämistä. Etelä-Afrikassa ei toteutettu yleistä armahdusta, eikä se ollut automaattinen. Rikollisen eli armahduksen hakijan täytyi tehdä anomuksensa ja tulla sitten riippumattoman paneelin eteen, joka ratkaisi täyttääkö hakija armahduksen tiukat edellytykset. Vastaavasti uhreilla oli nyt mahdollisuus tulla kuulluiksi, narratiivisesti analysoida eli kertoa omin sanoin kokemuksistaan ja katartisesti muistaessaan saada takaisin oma persoonansa ja oman arvon tunto. Tähän uhrin ja rikollisen riippuvuussuhteeseen ja anteeksiantamisen premissiin Tutun kehittämä ubuntuteologia tarjosi puitteita hänen johtamassaan totuuskomissiossa 1990-luvun Etelä-Afrikassa.¹⁰⁰

Ubuntussa *minun ihmisyyteni on kietoutunut sinun ihmisyyteesi*. Sen sosiaalisessa filosofiassa ihminen on ihminen ja saa inhimilliset piirteensä vain muiden ihmisten kautta. Desmond Tutun ubuntuteologiassa me kaikki kuulumme Jumalan luomaan elämän kudelman. Tutu perustelee Jumalan muovaamaa ihmisten riippuvuussuhdetta toisiinsa ubuntun avulla seuraavalla tavalla: *Olen ajatteleva ihminen, koska kuulun muihin ajatteleviin ihmisiin*. Ubuntussa sosiaaliset vaistot ovat individualismia ratkaisevammassa osassa. Ubuntun omaava henkilö on avoin ja tukee muita. Hän ei koe itseään uhatuksi muiden kyvykkyyden takia, sillä hänellä on hyvä itsetunto joka on lähtöisin siitä tiedosta, että hän kuuluu suurempaan kokonaisuuteen. Ja jos muita kohdellaan huonosti, sama tapahtuu hänellekin. Tutun ubuntuteologian näkökulmasta tarkoituksenmukainen yhteiskunnallinen harmonia on meille *summum bonum*, korkein hyvä.¹⁰¹ Tällainen kollektiivinen olotila olisi jokseenkin utopistinen ja *taivaskaipuinen*, mutta Tutusta

¹⁰⁰ Battle 1997, 43-45

¹⁰¹ Tutu 2001, 47-48

kuitenkin jopa realistisen ihanteellinen maailmantila, jossa vallitsisi yleismaailmallinen ubuntu.¹⁰²

Tutun mukaan anteeksiantaminen on itsensä arvostamisen paras muoto. Se mikä riistää ihmisarvon sinulta, riistää sen myös minulta.¹⁰³ *Teologinen ubuntuetiikka* mahdollistaa anteeksiantamisen, sillä ihminen on tietävä, tiedostava ja tunteva ihminen vain toisten ihmisten kautta. Anteeksiantaminen on yhteisöllisen arvostamisen muoto, sillä viha, kauna ja kostonhimo syövyttävät yhteiskunnallista harmoniaa, sitä optimaalista olotilaa joka vastaavasti vahvistaa kaikkien yhteisön jäsenten ihmisyyttä ja persoonaa. Tutun teologiassa, ubuntussa ja uskossa anteeksiantamisella on keskeinen tunneyhteys myötätuntoon. Jumala tuntee myötätuntoa ihmisiä ja luomakuntaa kohtaan, Jeesus tunsii myötätuntoa ristiinnaulitsijoitaan kohtaan.¹⁰⁴ Tutu on luennoillaan ja puheissaan esitellyt myötätunnon nykyisiksi esimerkeiksi kaksi ystäväänsä, hiljattain edesmenneen eteläafrikkalaisen presidentin Nelson Mandelan ja tiibetiläisen Tenzin Gyatson, joka tunnetaan yleisemmin Dalai Lamana. Mandela vapautui vankilasta 27 vuoden kestäneen tuomionsa jälkeen. Vapautuessaan hän ei ollut vihan ja koston vallassa, vaan päinvastoin, puhui sovinnosta ja anteeksiantamisesta. Tutu analysoi Mandelan kokemaa kärsimystä ja vakuuttui siitä, että kokemuksella oli vaikutus Mandelan myötätuntoon.¹⁰⁵ Kärsimys voi muokata ihmisen myötätuntoa, elämän kunnioitusta ja oikeudenmukaisuutta. Toisaalta kärsimys voi aiheuttaa ihmiselle tätä itseään tuhoavaa katkeruutta ja vihaa jos anteeksiantamiselle ja myötätunnolle ei ole annettu mahdollisuuksia. Tutun ajattelu eroaa Mandelan ajattelusta juuri teologisen agendan kautta. Mandela toimi poliitikkona ja pragmaattikkona, maallisen oikeuden puolustajana. Tutu taas ajaa transsendenttisen oikeuden toteutumista. Hän imitoi Kristusta, *De imitatione Christi*. Kuitenkaan nämä ajattelijat eivät poissulje toisiaan, vaan täydentävät. Tutu johti eteläafrikkalaista kirkkoa sen arkkipiispana ja Mandela johti Etelä-Afrikkaa maan presidenttinä. Myötätunto taas on Dalai Laman keskeisin premissi, jonka johdattamana hän on osoittanut anteeksiantamisen fragmentteja Tiibetin kiinalaisille miehittäjille. Dalai Lama on nähnyt ja kokenut kansansa sorron ja paennut kotimaastaan. Hänen ainoa poliittinen agendansa on Kiinan hallituksen myöntämä autonomia Tiibetille. Tästä agendaa myös Tutu on pitänyt vahvasti esillä.

¹⁰² Tutu 2001, 281-282.

¹⁰³ Tutu 2001, 47.

¹⁰⁴ Battle 1997, 73-74.

¹⁰⁵ Tutu 2001, 25, 54-55 & 225-226.

4.4 Tutun teologian moraalinen universumi

Desmond Tutun ubuntun käsitteeseen kontekstoidun teologian lähtökohtana on toiseuden tunnistaminen itsessään. Minuuteen on sidottu sinuus, meihin on on sidottu teidät. Olemassaolon ymmärrys ei ole vain ajatteluun sidoksissa olevan inhimillisyyden – järjen ja määrittämisen tiedostaminen. Enemmänkin koko eksistenssi ja sen ymmärtämiseen pyrkiminen, on pragmaattiseen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen sidoksissa oleva ubuntu. Se on kaiken olevaisen perusprinsiippi, joka oikeuttaa olion itsensä olemassaolon silloin, kun hän on myötätuntoisena oliona kykeneväinen näkemään toisessa oliossa itsensä. Tutun teologisessa etiikassa kaikki luomakunta on universaalinen moraalikoodin määrittämä heijaste transsendenttisestä, mutta aisteilla adaptoituneeseen todellisuuteen aktiivisesti vaikuttavasta, luoja Jumalasta. Näin ollen afrikkalaisessa elämänfilosofiassa, toisin sanoen ubuntussa, ei tunnisteta länsimaisen filosofian klassista luojakäsitettä liikkumattomasta liikuttajasta.¹⁰⁶ Ubuntussa enemmänkin liikuttaja itse on jatkuvassa liikkeessä luomissaan todellisuuksissa, näkyväisessä ja näkymättömässä. Aika on jotakin, joka auttaa Jumalan kuvaa, toisin sanoen ihmistä, käsittämään ne rajat, jotka näkyväiseen todellisuuteen on ajattomuuden näkymättömyydestä käsin Jumala asettanut suojellakseen luomaansa rakasta kuvaansa, ihmistä. Tutun ubuntuteologiassa on merkityksellistä se, että koko ihmiskunta on yhtä samaa perhettä, siskoja ja veljiä keskenään. Tutun mukaan armollisuudessaan täydellinen kolmiyhteinen Jumala ei tee inhimilliseen oikeuteen keskittyvää jaottelua oikeista ja vääristä tai hyvistä ja pahoista. Tutun lähtökohtana on kaikkien ihmisten tasavertainen oikeutus olla ja toimia Jumalansa kuvana. Tutun mukaan tämä käsitys on niin universaali ja kattava, ettei se ole riippuvainen ihmisen omasta henkisyydestä, spiritualiteetista tai uskonnollisuudesta. Vanhan testamentin oikeutta kovalla kädellään jakava jumalakuva on Tutun mukaan metafora yksinkertaisille ihmisille. Jumala, joka kehottaa näkyvässä todellisuudessa elävää valittua kansaansa hävittämään vihollisiaan, multiploittuu olennoiksi joka samalla suree valitsemattomiaan, oman kansansa vihollisia ja tahtoo heidät armsaansa ajattoman autuutensa suojiin. Tutun mukaan todellista korjaavaa oikeutta jaetaan sillä hetkellä kun Jumala sulkee suojaansa armollisessa rakkaudessaan koko luodun ja näkyvän todellisuuden osaksi valtakuntaansa paruusian koittaessa.¹⁰⁷ Tutun teologiassa Jumala ei erottele ihmisiä omikseen ja toisiksi.

¹⁰⁶ Russell 1992, 205-206.

¹⁰⁷ Tutu 2011, 21-24.

Jumala on ja siihen olemiseen kuuluu inhimillisen ymmärryksen ylittävä armo, joka on niin täydellistä, että tässä todellisuudessa sitä *katsellaan vielä kuin kuvastimesta*.¹⁰⁸

Miksi Tutun ubuntuteologiassa universaali moraali ja siihen sidoksissa oleva anteeksiantaminen ja myötätunto ovat niin keskeisiä? Tutun mukaan siksi, ettei Jumala ja Jumalan ilmentymä Jeesus Kristus olisi voinut olla mitään muuta kuin armoa, joka rakkaudessaan on täydellinen synonyymi anteeksiantamiselle. Kristityn tehtävä ja koko eksistenssi on sidoksissa Kristuksen imitoimiseen *imitatio Christi*, josta johtuen alun perin jokaisen ihmisen sisimpään on piirretty olemisen ääriviivat, jotka Jumalan kuvana olemisen inspiroimana kykenevät hyvään. Siihen hyvään kuuluvat totuudellisuus, rakastaminen, myötätunto ja anteeksiantaminen. Siinä hyvässä Tutun mukaan ihminen näkee itsensä kaikissa toisissa, ei ainoastaan heissä, jotka ovat ulkoisesti kuin hän itse. Ulkoisilla elementeillä Tutu tarkoittaa muun muassa ihmisen valitsemää ja todeksi elävää uskonnollisuuttaan. Tämänkin johdosta uskontodialogi esimerkiksi Dalai Laman ja Desmond Tutun välillä on ystävällistä ja yhteyteen pyrkivää.¹⁰⁹

Muun muassa uskonnonpluralismia tutkittaessa, tutkitaan usein eri uskontojen historioita ja niiden eri historiallisten vaikuttajien välisiä kohtaamisia. Tutu ja Dalai Lama taas kontekstoivat koko uskonnollisen kielipelinsä ennemminkin tähän aikaan, jättäen uskonnollisen kielen humanitäärisen kohtaamisen taakse. Se, minkä Tutu kokee kristittyinä anteeksiantamisena, Dalai Lama tiibetinbuddhalaisena kokee myötätunnon harjoittamisena. Tutun käsitys ubuntusta, afrikkalaisesta elämänfilosofiasta, nivoutuu taasen inhimillisen hyvän harjoittamisen ja oikeudenmukaisuuden kanavia pitkin eettiseen teologiaan, jonka primääriarvona toimii kaikkivaltiaan armahtavan Jumalan rakkaus. Tutun teologiassa Jumala inspiroi ja ohjaa ihmistään toimimaan oikein ja jakamaan hyvää tahtoa.¹¹⁰

Teodikea eli pahuuden ongelma varioituu Tutun mukaan ihmisen yksilöllisestä ja vapaasta tahdosta. Tutun mukaan Jumala on niin kaikkivoipa rakkaudessaan, että antoi ihmisilleen mahdollisuuden valita – hyvästä ja pahasta. Valitessaan pahuuden, ihminen personoi pahan ja käsitys persoonallisesta pahasta, Saatanasta, on olemassa. Saatanana toimii vastavoimana Jumalalle, mutta on kuitenkin Jumalan tahdon alla. Jumala ei salli Saatanalle rajatonta toimivaltaa, näin ollen tällä ei ole ihmisen lailla vapaata tahtoa, vaan

¹⁰⁸ Raamattu 1992, 1.kirje korinttilaisille 13:12.

¹⁰⁹ Tutu 2011, 43-47.

¹¹⁰ Tutu 2011, 22-27.

Saatanan tahto on aina alisteinen Jumalan tahdolle. Tutusta tässä on hengellisen todellisuuden logiikka, joka on sidoksissa universaaliin moraalikoodistoon, lakiin joka kattaa kaiken luodun kaikkeuden. Saatana on olemassa Jumalan sallimissa rajoissa tekemään todeksi luomakunnan pahuutta, jotta kaikki se hyvyys jota on, tulee olevaiseksi ja saa aikaan totuudellisen sovinnon todellisuuksien välillä. Paha on kontribuutio hyvälle sillä jostakin syystä ihminen lankesi ja Jumala vetäytyi armollisuuteensa pysyen läsnä, mutta salattuna.¹¹¹

5. Johtopäätökset

Poikkeako suomalaisten henkinen ilmapiiri eteläafrikkalaisesta yhteiskunnasta? Molemmista löytyvät Tutun mainitsemat realistiset epäkohdat. Yhteiskunnallinen luokkajako ei kenties ole yhtä läpinäkyvää, mitä se eteläafrikkalaisten eletyssä todellisuudessa on ollut, mutta diskriminointia ja moniulotteisesti levittäytynyttä rasismia esiintyy. Kuilu rikkaiden ja köyhien välillä on kasvamassa, ja kuten 2010-luvun eteläafrikkalaisten todellisuudessa, myös suomalaisten arjessa ja valinnoissa näkyvät räiskyvät kahtiajaot, jotka ajavat kansalaisia joko epätoivon, tai vastaavasti piittaamattomuuden olotilaan. Desmond Tutun maailmalle markkinoiman ubuntun peräänkuuluttama myötätunto laimentuu kyynisten selontekojen alla tunnottomaksi haaleudeksi, mikäli kansakunnalle ei löydy henkistä johtajaa, joka valtiovallasta tai kirkosta käsin, luotsaisi kansalaisilleen toivoa. Esimerkiksi ruotsalaisen monarkian eräs perustehtävistä on *taata kansalle onni*. Ruotsalaisen yhteiskunnan todellisuudessa on toki samoja kipukohtia ja jännitteitä kuin meillä naapurissa Suomessa, mutta yleinen suvaitsevampi ilmapiiri toiseutta kohtaan on perinteisesti ollut ruotsalaisille suomalaisia ominaisempaa tai vähintään trendikkäämpää, ainakin nykyaikana Huomionarvoista kuitenkin on, että Ruotsissa ei olla jouduttu miehitys- tai kansalaissodan uhreiksi kuten Suomessa ja toisaalta, Suomi oli aikoinansa myös Ruotsin kolonialisoima ja orjuutettu, subjektiivisesti heikomman aineksen asuttamama monarkian osa-alue. Olisimmeko siis onnellisempia, jos olisimme eläneet kruunun alla, osana ruotsalaista monarkiaa?

¹¹¹ Tutu 2011, 151-164.

Vastauksia voi vain arvailla, sillä historiaa ei pysty muuttamaan ja tulevaisuus on vielä piilossa. Jäljelle jää tosiasioiden myöntäminen ja parhaansa tekeminen tänään, nykyisen hetken todellisuudessa. Myötätuntoisesti ja anteeksi antaen omalla paikallaan eläen ja toimien, kollektiivisessa projektissa nimeltään solidaarinen ja demokraattinen yhteiskunta.

Desmond Tutun isän- ja äitinmaa, eteläafrikkalainen yhteiskunta koki henkisen jättiharppauksen vuonna 1994 kun maan ensimmäiset demokraattiset vaalit järjestettiin. Saman tapaisen, osin jopa katarttisen epäkohtien eheyttämisyrityksen, on suomalainen yhteiskunta läpikäynyt vuoden 1918 kansalaissodan jälkeen - sodan, joka edelleenkin vaikuttaa tämän kansakunnan psykohistoriaan. Ainakin materialistisesti, ikään kuin kapitalismin keinuvaa kelkkaa seuraten. Henkiset arvet ovat vajaat sadassa vuodessa vasta ruvella ja sukupolvet kantavat punaista tai valkoista perimää mukanaan perinteisissä suvuissa. Onneksemme meidän kansankuntaamme on globalisaatio tuonut *väriä*, fyysisen värin mukana eritoten henkistä ilmapiiriä värittävää laajaa *Jumalan lasten* kirjoa, joka on omiaan pöyhimään fennomaanisia juuristojamme. Kuten Tutu asian ilmaisee oman kotimaansa näkökulmasta käsin, vain ja ainoastaan Etelä-Afrikassakin valkoiset saivat vapauden kun demokratiaan pohjautuva, edes ideologisella tasolla allekirjoitettu, vapaus toimi mustan väestön piirissä.¹¹²

Kuitenkin suomalainen yhteiskunta kantaa luokkajaotteluajatteluun perustuvaa asennettaan, kuten kaikki maailman valtiot, idästä länteen ja etelästä pohjoiseen. Se on tosiasia ja kuten presidentti J.K. Paasikivi totesi aikoinaan kuolemattomaksi jääneessään periaateissaan; tosiasioiden tunnustaminen on kaiken viisauden alku.¹¹³ Se, että me kaikki olisimme joskus yhtä suurta Jumalan lasten perhettä tässä todellisuudessa, lienee Desmond Tutunkin mielestä utopia. Toisaalta sen kaltaista tasa-arvoisemman maailman utopiaa kohti on syytä kulkea. Siihen on uskottava ja sen eteen pitää tehdä työtä. On yksinkertaisesti saatettava globaaliin ja kollektiiviseen ymmärrykseen, kuinka oleellista ihmiskunnan olemassaolon kannalta on kyky kantaa toinen toistensa taakkoja, myötätuntoa ja anteeksiantamista mukana kuljettaen. Individualismin todellinen tehtävä on kyky jakaa omastaan yhteiseksi hyväksi. Muunlainen individualismi on riistävää ja hyvyttä näivettävää itsestä olemista.

Desmond Tutunkaan anteeksiantamisen kristillisyyksi ei ole vain naiiveja latteuksia, vaan sen lähteenä pulppuaa uskon todellisuus. Tutu ajattelee, kirjoittaa ja puhuu

¹¹² Tutu 2011, 63.

¹¹³ Juho Kusti Paasikivi (1870 – 1956) oli Suomen tasavallan 7. presidentti.

kirkkaasti ja monimutkaisen yksinkertaisesti. Pappeteensa hän suhtautuu todellisella intensiteetillä ja kritisoijistaan riippumatta hänellä on ilmiömäinen kyky perustella väittämänsä teologisesti, poikkeamatta siitä, mitä hänen kirkkonsa opettaa. Kirjassaan *No Future Without Forgiveness* Tutu peilaa anteeksiantamisen teologiaa ja sovittelevaa oikeutta jatkuvasti toisiinsa. Hän ei tehnyt erotusta näiden kahden välillä työskennellessään sovinto- ja totuuskomissiossa, eikä tunnu tekevän sitä edelleenkaan. Tutulle on ollut tietoinen luterilaisen sisarkirkkoisänsä Lutherin kahden regimentin opista.

Viime aikaisissa julkisuuteen tulleissa lausunnoissaan, joista tuorein liittyi Jumalan ja homoseksuaalien ihmisten väliseen suhteeseen, Tutu turvaa vahvasti, lähes *sokeasti*, omaan uskoonsa, jonka johdattamana hän uskaltautuu ulos julkisuuteen ajamaan ubuntustaan kumpuavaa myötätuntoa homoseksuaalien ihmisten oikeuksien puolesta. Tutulle homoseksuaalien ihmisten diskriminointi on vastaavanlaista yksilön perusihmisoikeuksien polkemista, mitä apartheid aiheutti vuosikymmenet. Tutun teologian yksi ydin onkin mielestäni tämä. Jos emme hyväksy toisiamme Jumalan lapsiksi tai Jumalan kuviksi (*imago Dei*), kuinka voimme hyväksyä itseämme Jumalan lapseksi? Lisäksi Tutun teologisen premissin mukaan ihminen, joka tunnustautuu ateistiksi, joutuu todenteolla pyristelemään eroon luojansa transsendenttisestä kudoksesta. Monesti erottautuminen Jumalasta ja ateistiksi tunnustautuminen pohjautuu retorisiin pelkistykseen ja katkeriin henkilökohtaisiin kokemuksiin. Uskonnon kieltämistä tuhoavampaa voi kuitenkin olla uskonnollinen harhaisuus, josta muun muassa viime aikaiset niin sanottujen islamistien karneat teot todistavat. Paradoksaalinen esimerkki juurikin katkerasta kokemuksesta, on ateistinen näkökulma vain yhdenlaisesta uskonnollisuudesta, uskonnollisesta harhaisuudesta, jonka harjoittaminen on väkivaltaista ja elämää tuhoavaa. Poliittinen harhaisuus on vastaavasti omasta vastuustaan pakenemista. Ministeri ja päättäjät, joka tietää sisimmässään, toivottavasti, mikäli hän ei ole omatunnoton sosiopaatti, ajamansa päätöksen epäkohdista ja jopa vääryyksistä, mutta pakenee vastuutaan lakonisesti toteamalla, että näin hänen on toimittava sillä se on yhteisen linjan mukaista. Koska tämä päättäjät on itse asettamassa toteen ja päättämässä yhteisestä linjasta, hänen asennoitumisensa asemastaan käsin tulisi olla äänioikeutettuja kansalaisia kunnioittava ja valheelta suojeleva, eikä päinvastoin. Valehteleva politiikko paljastuu lopulta aina, samaan tapaan kuin valehteleva uskonnollinen auktoriteetti. Tutun mukaan ihmiskuntaa suojelee universaali moraalikoodisto, joka paljastaa totuuden moniulotteisen praktisen syllogismin. Sama moraalikoodisto paljastaa Tutun teologiassa

ihmiselle tarpeen taistella ekologisen ympäristönsä puolesta ja todella havahtua siihen tosiasiaan, ettei maapallo ole vain hyödynnettävää materiaalia, vaan elävä orgaani, joka mikäli sillä olisi oma tahto, olisi jo aikoja sitten hankkiutunut eroon sitä tuhoavasta lajistaan, ihmisestä. Planeetta maa on kuitenkin alisteinen Jumalan tahdolle ja tämän tahdon rakkauden kultivoituma. Aiheuttaessaan kärsimystä ekologiselle ympäristölle altistaa itsensä ja lähimmäisensä kärsimykselle.

Kuten tiedetään, 1990-lukukin oli epätoivoinen vuosikymmen, niin Afrikassa kuin globaalisti koko maapallolla. Afrikan mantereelle toivoa tuonutta Etelä-Afrikan tilannetta seurasi Ruandassa 1994 tapahtunut joukkokansanmurha. Euroopassa riehui raaka ja pitkä sisällissota rikki revenneen entisen Jugoslavian alueilla. Lähi-idässä iäiseltä tuntuva konflikti israelilaisten ja palestiinalaisten välillä oli 90-luvullakin käynnissä. Iran ja Irak päättivät pitkän sotansa, mutta Yhdysvallat suoritti hyökkäyssodan Irakiin, sillä tämä oli johtajansa Saddam Husseinin¹¹⁴ toimesta valloittanut Kuwaitin. Terrorismi levittäytyi 90-luvulla maailman ympäri ja sai erään historiaan merkittävällä ja paranoidisella tavalla vaikuttaneen kulminaation 2001 vuoteen tullessa, niin kutsutussa 9/11 –terrori-iskussa Yhdysvaltojen New York Cityyn. Husseinin jälkeen entisen Persian seuduilla, karmeata väkivaltaa kylvävä Isis -terroristiryhmä, on par’aikaa omassa utopistis-väkivaltaisessa taistelussaan muuta maailmaa vastaan, tavoitteenaan luoda uudelleen myyttinen kalifaatti. Ikävä paradoksi on, että Isis -liikkeen johtoportaan hahmot ovat yhdysvaltalaisien vangitsemista seuraanneen ja irakilaisien teloittaman Saddam Husseinin entisiä lähimiehiä. Miten olisikaan tilanne voinut olla toisin, jos neuvottelupöydässä olisivat olleet Barack Obama¹¹⁵, Desmond Tutu ja Saddam Hussein, tavoitteenaan korjaavan oikeuden, totuuden ja sovinnon tavoittaminen? Valitettava tosiasia on, että Obaman edeltäjä George W. Bush¹¹⁶ oli määrännyt ajolahdin Husseinin pidättämiseksi ja saattamiseksi hirttotuomiolle jo muutama vuosi ennen Obaman presidenttiyttä.

Desmond Tutu teki merkittävän vierailunsa Ruandaan vuosi kansanmurhan jälkeen, koko Afrikan mantereen kattavan ekumeenisen järjestön, Afrikan kirkkojen konferenssin (AACC) johtajana. Hänen mukaansa kyseisen konferenssi halusi osoittaa solidaarisuutta Afrikan kristityissä maissa.¹¹⁷ Tutu itse kertoo näkymien järkyttäneen häntä ja hän itse joutui Ruandassa sen tosiasian eteen, ettei diskriminointia aiheuta

¹¹⁴ Saddam Hussein (1937 – 2006) oli Irakin presidenttinä vuosina 1979 – 2003.

¹¹⁵ Barack Obama (1961 -) on ollut Yhdysvaltain 44. presidenttinä vuodesta 2009 lähtien.

¹¹⁶ George W. Bush (1946 -) oli Yhdysvaltain 43. presidentti vuosina 2001 – 2009.

¹¹⁷ Tutu 2001, 275.

ainoastaan rotusorto, vaan muut seikat. Tutu kirjoittaa: ”Tämä kansanmurha pakotti pohtimaan, oliko rasismi sittenkään syynä kaikkeen pahaan, mikä ihmiskuntaa on kohdannut, sillä vaikka valkoisilla olikin osuutensa sisäisten etnisten riitojen lietsonnassa, varsinaiset pahantekijät tässä olivat mustat mustia vastaan.”¹¹⁸

Tutun teologia mukautuu ja muuttaa muotoaan ajan myötä. Hänen ajatteluaan ohjaa ajankohtaisten asioiden huomioiminen, niistä puhuminen ja niiden esiintuominen. Tutun julkinen tehtävä oli tuoda ja jopa julistaa, toivoa ja totuutta niin Etelä-Afrikan ihmisille kuin koko ihmiskunnalle, Kristusta kontekstuaalisesti imitoiden. Johtaessaan totuus- ja sovintokomissiota, Tutun työhön ja retoriikkaan kulminoitui jatkuvasti toivon sanoma syllogismina kaikkivaltiaan Jumalan rakkauden transsendenttiselle lähteelle, niin kuin se kulminoituu edelleen. Toivoa on varsin hankala pitää yllä toivottomalta näyttävässä tilanteessa, sortumatta latteuksiin. Länsimaisen silmin Afrikka ylipäättään näyttäytyy toisinaan jokseenkin toivottomalta ja primitiiviseltäkin paikalta. Toisaalta viime vuosina, juuri Afrikka on ollut se manner, jossa talous on kohentunut ja ihmisoikeudet parantuneet, tosin vielä keskeneräisesti, mutta toivoa herättävästi.

Tutu palautuu ja tuo esille yhä uudelleen ja uudelleen, niin kirjoituksissaan kuin haastatteluissaankin, Roomalaiskirjeen kohtaan: ”*Jos Jumala on puolellamme, kuka on meitä vastaan?*”¹¹⁹ puolustaessaan ihmisoikeuksiaan ja totuutta mustaihoisena Jumalan kuvana. Tutu ei taistele teologiallaan ainoastaan mustien ihmisoikeuksien, vaan kaikkien ihmisten ihmisoikeuden puolesta. Tutun teologisessa pluralismissa Jumala ottaa huostaansa ehdottomassa rakkaudessaan myös kaikki pahantekijät ja paljastaa näille hyvyyden voiman.

Tämän tutkimuksen laaja-alaisena haasteena on ollut afrikkalaisen teologin käsitteiden analysointi filosofisella metodilla. Tutun retorisetkin pelkistyksen kestävä systemaattisen argumentaatioanalyysin, joiden valaisemina hänen ajattelunsa pääsee pelkistyksistä moniulotteisiksi kielipeleiksi ja käsitejärjestelmiksi. Nämä moniulotteisuudet palaavat osaksi sitä praktista syllogismia, jossa anteeksiantaminen on rauhan saavuttamisen keskeinen elementti Desmond Tutun ubuntuteologiassa.

¹¹⁸ Tutu 1999 (suom. 2001), 276.

¹¹⁹ Raamattu 1992, Kirje roomalaisille 8:31.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet

- Tutu, Desmond
2000 No Future Without Forgiveness. New York: A division of Random House, Inc.
- 2001 Anteeksiantaminen – tie tulevaisuuteen. Suomentanut Ritva Hellsten, johdanto Matti Wuori. Jyväskylä: Gummerus.
- 1995 The Rainbow People of God – South Africa's victory over apartheid. Edited by John Allen. Foreword by Nelson Mandela. London: Bantam Books.
- 1985 Kärsimys ja toivo. Suomentaneet Taisto Nieminen ja Anna-Maija Raittila. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto Oy.
- 1984 (1983) Hope and Suffering. Sermons and Speeches. Toimittanut Mthobisi Mutloatse. Grand Rapids, Michigan: W.B. Eerdmans Pub. Co.
- 2010 Made fo Goodness – and why this makes all the difference. Mpho Tutun kanssa. New York: HarperCollins.
- 2011 God is not a Christian: And Other Provocations. Speaking truth in times of crisis. New York: HarperCollins.

Kirjallisuus

- Ahonen, Tiina
2004 Teologian ilmansuuntia. Näkökulmia uskontulkintoihin Aasiassa, Afrikassa ja Latinalaisessa Amerikassa. Toimittaneet Tiina Ahonen ja Jyri Komulainen. Helsinki: Gaudeamus.

- Armstrong, Karen
2007 Jumalan historia. Jyväskylä: Gummerus. Suomentanut Markku Pääkkilä.
- Bash, Anthony
2007 Forgiveness and Christian Ethics. Cambridge: The University Press.
- Battle, Michael
1997 Reconciliation. The Ubuntu Theology of Desmond Tutu. Cleveland: The Pilgrim Press.
- Bell, Richard H.
2002 Understanding African Philosophy. A Cross-Cultural Approach to Classical and Contemporary Issues. New York: Routledge.
- The Bible King James Version.
- Canterburylainen, Anselmi
1986 / 1078 Ymmärrystä etsivä usko (Proslogion, 1077–1078). Johdanto, suomennos ja selitykset Paavo Rissanen. Hengen tie 13. Helsinki: Kirjaneliö
- Cargas, Harry James
1998 The Sunflower: On the Possibilities and Limits of Forgiveness. Toimittaneet Harry Cargas ja Bonny Fetterman. New York: Schocken Books.
- Cassidy, Michael
1991 The Politics of Love: Choosing the Christian Way in a Changing South Africa. London: Hodder & Stoughton.
- Cunningham, David S.
2008 Christian Ethics – The End of the Law. New York: Routledge.
- Cupitt, Don
1995 Solar Ethics. London: SCM Press Ltd.

- Dalai Lama
2011 Myötätunto - sisäinen rauha ja onnellisempi maailma. Helsinki: Basambooks.
- Diener, Paul W.
1997 Religion and Morality – An Introduction. Louisville: Westminster John Knox Press.
- Gish, Steven
2004 Desmond Tutu: A Biography. Greenwood Publishing Group.
- Katongole (ed.), Emmanuel M.
2002 African Theology Today. Scranton: The University Press of Scranton.
- Kierkegaard, Søren
1926 Rakkauden teot. Helsinki: WSOY.
- Krishnamurti, J. & Bohm, David
1985 The Ending of Time. HarperCollins: New York.
- Komulainen, Jyri
2006 Guru Jeesus – Tutkielmia hindulaisuudesta ja kristinuskosta. Helsinki: STKS.
- Kunnas, Tarmo
2002 Mitä jäljellä moraalista. Jyväskylä: Gummerus.
- Mill, John Stuart
2000 Utilitarismi. Tampere: Gaudeamus
- Newlands, George
2006 Christ and Human Rights. Bodmin: MPG Books Ltd.
- Pieterse, (ed.) Hendrik J.C.
2001 Desmond Tutu's Message –A Qualitative Analysis. Kampen: J.H. Kok Pub. House.
- Puusa, Anu
2008 Premissi 2008, nro 4: Käsiteanalyysi tutkimusmenetelmänä. Joensuun Yliopisto

- Raamattu 1933, 1938 ja 1992 suomennokset.
- Rawls, John
2007 Kansojen oikeus. Helsinki: Gaudeamus.
- Russell, Bertnand:
1992 Aristoteleen metafysiikka, Länsimaisen filosofian historia poliittisten ja sosiaalisten olosuhteiden yhteydessä varhaisimmista ajoista nykyaikaan asti. 1. osa. Helsinki: WSOY.
- Seppälä, Serafim
2007 Vapaus. Jyväskylä: Gummerus.
- Shutte, Augustine
2001 Ubuntu. An Ethic for a New South Africa. Pietermaritzburg:
Cluster Publications.
- Siltala, Juha
2009 Sisällissodan psykohistoria. Helsinki: Otava.
<http://www.mv.helsinki.fi/home/jproos/siltmet.htm>
- Simola, Raisa ja Puoskari, Ensio (toim.)
2001 Afrikkalaisen filosofian antologia. Helsinki: Yliopistopaino.
- Solovyov, Vladimir
2005 The Justification of the Good – An Essay on Moral Philosophy. Cambridge: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.
- Thompson, Leonard
1990 A History of South Africa. New Haven: Yale University Press.
- Torrance, Alan J. and Banner Michael (ed.)
2006 The Doctrine of God and Theological Ethics. Chippenham: Antony Rowe Ltd.

von Wright, Georg Henrik
1971 Explanation and Understanding. Ithaca and London: Cornell
University Press

Wittgenstein, Ludwig
1981 Filosofisia tutkimuksia. Suomentanut Heikki Nyman.
Helsinki: WSOY.